

PRAEPARATIO DONORUM I MOLITVE *SUPER OBLATA*
Raznolikost terminologije kao okvir za raspravu o euharistijskoj
žrtvi i prinošenju

Ivan ŠAŠKO, Zagreb

Sažetak

Teološke rasprave o žrtvenoj vrijednosti euharistije (je li euharistija žrtva ili zahvala) oslabile su, ali ta tematika nije prestala biti kamenom spoticanja u teologiji i liturgiji, s jedne strane opterećena višestoljetnim napetostima i s druge olakšana zbog postignuća koja su proizišla iz mnoštva biblijskih, dogmatskih, patrističkih, ekumenskih i kulturalno-antropoloških istraživanja. Ni liturgijski vidici u posljednjemu stoljeću nisu bili zanemareni. Pa ipak, još uvijek postoji niz otvorenih pitanja koja ne uspijevaju pronaći odgovor i prijete da se zbog nejasnoća u unutarcrkvenome životu stvaraju podjele proizišle iz teoloških shvaćanja koja su izrijeком navedena ili se nalaze u pozadini stavova. Ovaj doprinos, usredotočen poglavito na euharistijski obredni segment pripremanja darova (*praeparatio donorum*) i molitava nad prinosima (*super oblata*), upozorava na bogatstvo izraza i na njihovu iznimnu slojevitost i uzajamnu isprepletenost koja ne dopušta pojednostavnjivanja bez velikih negativnih posljedica. Analizom sadašnjih tekstova iz Rimskoga misala, ali i uz pomoć širega euhološskog konteksta, autor pokazuje različitost značenja i načine na koji se žrtvena dimenzija izriče u liturgijskim molitvama. Izdvojeni pojmovi: *dona*, *munera*, *sacrificia*, *hostia*, *oblata/oblatio*, dobivaju ne sasvim jednoznačnu, ali ipak jasniju fizionomiju u terminološkome spletu, što ima veliko značenje za prevođenje, ali i za izgradnju teologijske istančanosti u pristupu drugim pitanjima. Na kraju članka autor proširuje raspravu i pokušava približiti liturgijsku cjelovitost u kojoj se spajaju žrtvena i spomenčinska obilježja euharistije.

Ključne riječi: euharistija, žrtva, prinošenje, *praeparatio donorum* (pripremanje darova); molitve *super oblata* (nad prinosima), liturgijska terminologija, prevođenje, *donum*, *munus*, *sacrificium*, *hostia*, *oblatio*; liturgijska teologija.

Uvod i polazište za raspravu

Dodirne li se danas tematika prinošenja, žrtve i žrtvovanja ulazi se u iznimno zamršeno, ali izrazito teološko pitanje s dubokim liturgijskim posljedicama, no time se ujedno otvara i područje rasprava koje su obilježile cijelo jedno tisućljeće u pristupima euharistijskomu slavlju. U vremenu reformacijskih polemika pomalo je u drugi plan stavljeno suptilno teološko razlučivanje u govoru o pojmovima:

slika, simbol, spomen-čin, anamneza, tip, a na prvo je mjesto došao sukob koji je niknuo na tlu prilično neprecizne terminologije, podupirane i zbog promjene filozofijskih paradigmi.

Čini se da u teologiji još uvijek nije učinjeno jasno teološko terminološko razgraničenje koje bi i danas – posebice na liturgijskome polju – uspjelo stvoriti polazište za manje nesporazuma. I dijakronijsko i sinkronijsko promatranje pokazuje se nedostatnim za ublažavanje časa više, a čas manje prisutnih teoloških izriječaka koji se oslanjaju na teologiju žrtve, odnosno na teologiju zahvale, uvijek s dozom isključivosti.

Ovaj doprinos želi barem malo rasvijetliti liturgijsku uporabu pojedinih izričaja, kako bi se moglo doći i do utemeljenijih teoloških postavki. Istraživanje se temelji i ograničuje na molitve *super oblata* sadašnjega *Rimskoga misala* i na način kojim se pojmovi: *donum, munus, oblatio, sacrificium, hostia* (i njihov oblik u množini) rabe u kontekstu euharistijskoga dijela pod imenom *praeparatio donorum*.¹ Kao pomoć u ispitivanju komparativne naravi, ali i kao potvrda konstantne liturgijske terminologije, posebno ćemo se zaustaviti na *Veronskome sakramentu* kao najstarijemu vrelu iz kojega se crpe molitve današnje misne euhologije.

U prošlosti je i sam naziv bio sporan, ali ne zbog sama naziva, nego zbog toga što se rabio za obranu teoloških stajališta. U isključivostima stavova postavilo se

¹ Radi se o složenoj problematici jednoga euharistijskoga dijela, o kojoj je dosta pisano. Za uvid u pitanja teološko-liturgijske naravi sadašnjega ustroja i sadržaja kronološki navodim djela koja su obilježila dosadašnju raspravu: MOLIN, J. B., »Depuis quand le mot 'offertoire' serait-il à désigner une partie de la messe?« u: *Ephemerides Liturgicae* 77 (1963.) 375-380; RASMUSSEN, N. K., »Les rites de la préparation du pain e du vin«, u: *La Maison Dieu*, br. 100 (1969.) 44-58; RAFFA, V., »Le orazioni sulle offerte del Proprio del Tempo nel Nuovo Messale« u: *Ephemerides Liturgicae* 84 (1970.) 299-322; KEIFER, R. A., »Preparation of the Altar and the Gifts or Offertory?«, u: *Worship* 48 (1974.) 595-600; EMMINGHAUS, J. H., »Gabenbereitung – Opferbereitung«, u: *Theologisch-praktische Quartalschrift* 124 (1976.) 349-359; JANICKI, J., *Le orazioni »super oblata« del ciclo »de tempore« secondo il »Missale Romanum« di Paolo VI: Avviamento ad uno studio critico-teologico*, Roma 1977.; JILEK, A., »Diakonia im Herrenmahl: Sinndeutung des Opfergangs aus der Stiftung der Eucharistie«, u: *Liturgisches Jahrbuch* 36 (1986.) 46-57; JILEK, A., »Symbolik und sinngerechte Gestaltung der Eucharistiefeier: Dargelegt am Beispiel der Gabenbereitung«, *Liturgisches Jahrbuch* 38 (1988.) 231-248; KROSNICKI, T. A., »Preparing the Gifts: Clarifying the Rite«, u: *Worship* 65 (1991.) 149-159; McMANUS, F. R., »The Roman Order of Mass from 1964-1969: The Preparation of the Gifts«, u: *Shaping English Liturgy*, Washington DC 1990., 107-138. Općenito o povijesnim i ustrojbenim pitanjima na razini informacije bez posebna problematiziranja valja konzultirati udžbeničku literaturu, kao što je: MEYER, H. B., *Eucharistie (= Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft*, 4), Friedrich Pustet, Regensburg, 1989., 341-344; RIGHETTI, M., *Manuale di storia liturgica*, 4 sv., Milano ³1964.-1969. (ovdje: sv. III., 299-341); MARSILI, S. i dr. (prir.), *Anàmnesis. Introduzione storico-teologica alla liturgia*, 1-7. sv., Casale Monferrato-Genova 1974.-1990. (ovdje: 3/2 La Liturgia: eucaristia. Teologia e storia della celebrazione, 225-229). CHUPUNGO A. J. (prir.), *Scientia liturgica. Manuale di liturgia, III: L'eucaristia*, Casale Monferrato 1998., 166-169.

tako da je izabran jedan izraz koji je naknadno utemeljeno ili neutemeljeno branjen kao jedini prihvatljiv. Razumljivo je da je tematika žrtve/prikazivanja/prinošenja najviše pogađala euharistijsku molitvu, ali i onu sastavnicu koja se stoljećima zvala *offertorium* i osobito na glazbenome području ostavila dubok trag.² Razlog traženja preciziranja terminologije nedvojbeno leži u teološkim pristupima.³

Tako se i u spisu Martina Luthera *De abroganda missa privata* u sučeljenosti nalazi spomen-čin i žrtva, no poglavito je važno usredotočenje na njihovo shvaćanje i preuzimanje u teološkoj argumentaciji. Kao što je bilo očekivano, Tridentski je sabor 1562. donio definiciju u kojoj stoji: »Tko kaže da se u misi Bogu ne prinosi istinska i prava žrtva, ili ono što se prinosi nije ništa drugo nego ono što nam je Krist dao za blagovanje: neka bude kažnjen anatemom... Tko kaže da je misna žrtva samo čin hvale i zahvale, ili samo uspomena na žrtvu prikazanu na križu, a ne i pomirbena; ili da ona koristi samo onomu tko je prima; ili da se ne smije prinositi za žive i mrtve, za grijeh, kazne, zadovoljštinu i za druge potrebe: neka bude kažnjen anatemom.«⁴

Ekumenska nastojanja u 20. st. dovela su do toga da su kontroverzna stajališta dogmatski postala spojivima, a liturgijski bližima. Antagonizmi ranijih vremena su oslabili, ali nisu nestali. Oni i dalje žive u kontekstu poimanja žrtve, možda više na društvenoj razini, nego na temelju crkvene baštine. No, i crkvena uporaba sve je više pod utjecajem okosnica psiho-sociološkoga, društveno-kritičkoga, kulturalno-sociološkoga, politološkoga i religiološkoga podrijetla, te lako prelazi u svrstavanje lijevo i desno na temelju stajališta o postojanju i vrijednosti dimenzije žrtve u euharistijskome slavlju. Odgovor na pitanje fenomena žrtve, koji se lako pretače iz općedruštvenoga u specifično bogoštovni okvir, traži se interdisciplinarnim putem (razmjenom unutar teoloških disciplina, zatim filozofije, religijskih, humanističkih i socioloških znanosti).

² O vidicima povijesna razvoja glazbenih oblika, ali i glazbenih pitanja te nedoumica koja su danas itekako aktualna vidi u: ŠAŠKO, I., »Pjesme i skladbe za donošenje darova u euharistiji. Teološko-liturgijske nedoumice i praktične mogućnosti«, u: *Sveta Cecilija* 74 (2004./1) 9-14. U tim se glazbenim pitanjima isprepliću i teološke rasprave, jer je glazba sastavni dio liturgije koja živi i kao *lex credendi*.

³ Temom odnosa teologije i obreda žrtvovanja u kršćanskoj perspektivi bavio sam se u predavanju (u tisku): »Kršćanska liturgija i žrtva – povijesnost i obrednost. Poseban osvrt na euharistijsko slavlje« na međunarodnome znanstvenom simpoziju *Pasijska baština 2004.*, Vukovar, 23. travnja 2004. Izdvajam osobito dva rada koji su mi pomogli u obrađivanju složenih odnosa: GERHARDS, A. – RICHTER, K. (prir.), *Das Opfer: Biblischer Anspruch und liturgische Gestalt* (= Quaestiones disputatae, 86), Freiburg-Basel-Wien 2000.; WOHLMUTH, J., »Eucharistie als liturgische Feier der Gegenwart Jesu Christi. Realpräsenz und Transsubstantiation im Verständnis katholischer Theologie«, u: SÖDING, Th. (prir.), *Eucharistie. Positionen katholischer Theologie*, Regensburg 2002., 87-119.

⁴ *DH* 1751 i 1753.

Uvodeći u specifičnost rasprave prisiljeni smo dati tek sažetak *statusa quaestionis* i to samo metodološke naravi koji bi mogao biti obogaćenjem dosadašnjim dogmatskim bistrenjima. Gladigow, izbjegavajući pristupe koji zanemaruju kontekstualizaciju, predlaže isticanje obredne složenosti (*rituelle Kompositionslehre*)⁵, ne pozivajući samo na traženje ‘bitnoga’, nego zahvaćajući složenost obrednih segmenata koji su uvijek u povezanosti s kulturalnim odrednicama. Zbog toga i navođenje molitava koje se nalaze u današnjemu Misalu dobiva svoju zaokruženu, ali nipošto se ne smije zaboraviti da su te molitve nastajale u različitim vremenima, pod različitim utjecajima i prilikama života mjesnih Crkava. Ipak, to ne obeshrabruje traženje dosljednosti, ali zacijelo otežava iscrpno davanje odgovora na postavljena pitanja.

U liturgici postoje premise koje se tiču normativnih odrednica, a pastoralno-liturgijski zahtjevi uvijek nadilaze *status quo*. U središtu razmatranja nalazi se, dakle, jedan dio euharistijskoga slavlja koji se u prošlosti zvao raznim imenima, a u hrvatskome je prijevodu najpoznatiji kao *prikazanje* i *prinošenje* (*pripremanje darova*). Prvo ime dobio je na temelju latinske riječi *offertorium*, premda je taj prijevod imena u mnogo čemu sporan, a sam je latinski izvornik promijenjen nakon Drugoga vatikanskog sabora ili, bolje rečeno, vraćeno je ime te molitve, poznato od starine.

Radi se o relativno ograničenu dijelu, zapravo početku euharistijske službe, u kojemu se zrcale prvi motivi svekolika slavlja. Taj je dio obredno izrazito ‘nestabilan’ i podložan različitim obrednim i teološkim tumačenjima. Tamo gdje se liturgija – bez iznimke – pokazuje kao čin zajednice, organizirane na temelju liturgijskih službā, molitva zadržana i pridržana predsjedatelju (svećeniku) djeluje kao ostatak privatnih misa. U konkretnim se slavljinama te molitve gube, budući da se istodobno pjeva darovna/prinosna pjesma ili zbog drukčijega uređenja.

Težnja da ta kratka obredna sekvenca bude neprimjetna mogla bi dovesti do toga da se o njoj uopće ne raspravlja, a baš je taj jedva primjetan prag euharistijske službe osobito bogat u cjelokupnome događanju. Krenimo stoga od imena koje otvara terminološku lepezu kroz koju je moguće vidjeti složenost teoloških pristupa. Navodeći najčešće rabljene imenice u tome kontekstu trebala bi biti vidljiva primjerenost ili neprimjerenost sadašnjega nazivlja s jedne strane i teoloških shvaćanja s druge strane. Svaki nazivak ima svoju jedninu i množinu koja određuje i mijenja značenja.

⁵ Usp. GLADIGOW, B., »Opfer und komplexe Kulturen«, u: JANOWSKI, B – WELKER, M. (priř.), *Opfer. Theologische und kulturelle Kontexte*, Frankfurt/M. 2000., 86-107.

1. Izabrani tipični euhološki tekstovi i izričaji molitava *super oblata* iz *Rimskoga misala* (treće tipsko izdanje)

1.1. *Donum/dona*

Promatrajući kontekst u kojemu se pojavljuje riječ *donum* u jednini vidimo da je on puno manje zastupljen od množine. Ovdje želimo – ne ulazeći iscrpno u raščlambu – dodirnuti i jedan i drugi oblik (zanemarujući glagol *donare*, jer je on u Misalu rabljen u širemu kontekstu), s posebnim osvrtom na pripravljanje, odnosno prinošenje darova, dakle na molitve koje su pod oznakom *super oblata*, a koje se na hrvatskom nalaze pod imenom: *molitve nad prinosima*. No, baš je sam pojam prinošenja, prikazivanja, žrtvovanja sporan, jer zadire u teološke opcije koje bismo htjeli dublje promisliti, tražeći poglavito najtipičnija mjesta za pojedine izričaje i za mogućnost građenja liturgijske teologije na njima.

U konkordanciji *Rimskoga misala* (izdanje 2000.)⁶ uočavamo nekoliko molitava *super oblata* koje rabe riječ u jednini: »Deus, qui nos ad imaginem tuam sacramentis renovas et praeceptis, gressus nostrum in semitis tuis perfice miseratus, ut caritatis donum, quod a nobis sperari fecisti, per haec quae offerimus sacrificia tribuas apprehendi« (V 2750) Ovdje se vidi da se *donum* nalazi u zavisnosti s onim što se prinosi, ali se pod tim izričajem ne misli na euharistijske darove. U *obrednim misama* (R 2410) također se moli Boga da primi *oblationem*, a ne dar koji se ovdje odnosi na primljeni dar Duha Svetoga. Nadalje: »... hoc sacrificium tibi placationis offerimus, ut, si qua ei peccati macula inhaesit aut vitium humanum infecit, dono tuae pietatis indulgeas et abstergeas.« (D 3091); »... qui te iam dono tuae illuminationis agnovit, tibi adhaerere perpetuo laetetur.« (D 3133)

U množini, kao *dona*, javlja se tridesetak puta i to u izrazima koji se odnose na darove: (*haec*) *dona sanctifica*;⁷ *dona propitius intuere*; ili u onim koji su darovi Božji za koje molimo: *ad caelestia (salutaria) dona perducat* (Q 344; Q 368; ne odnosi se na euharistijske darove); *nostri dona ieiunii* (Q 505); *ad aeterna dona pervenia(n)t*; *nobis dona concedas*; *propitius dona concede*; *unitatis et pacis dona concedat*; *pacis et unitatis dona largire*.⁸

⁶ Usp. SODI, M. – TONIOLO, A. (prir.), *Concordantia et Indices Missalis Romani. Editio typica tertia*, Città del Vaticano 2002. Iz toga izdanja Konkordancije preuzimam i oznake molitava koje velikim slovima otkrivaju iz kojega su konteksta liturgijske godine. Sve molitve pripadaju vrsti *super oblata*, a njihova liturgijska uporaba u obredu ovako je označena: A = *Tempus Adventus*; N = *Tempus Nativitatis*; Q = *Tempus Quadragesimae*; T = *Sacrum Triduum Paschale*; P = *Tempus Paschale*; O = *Tempus »per annum«*; M = *Ordo Missae*; S = *Proprium de Sanctis*; C = *Communio*; R = *Missae Rituales*; V = *Missae et orationes pro variis necessitatibus vel ad diversa*; Y = *Missae votivae*; D = *Missae Defunctorum*; Z = *Appendices*.

⁷ Usp.: A 108; P 751; P 791; P 821; P 874; O 1030; V 2893.

⁸ Neka budu navedena još dva primjera: »Descendat, quaesumus, Domine Deus noster, Spiritus tuus Sanctus super hoc altare, qui et dona populi tui sanctificet, et sumentium corda dignanter

Jedna od zanimljivijih je molitva: »Populi tui, quaesumus, Domine, *munera propitius intueri*, quae hi fratres nostri castitatis, paupertatis, oboedientiae *renovata* augent *oblacione*, et *temporalia dona in sacramentum aeternitatis converte*, et offerentium mentes ad Filii tui conforma imaginem.« (R 2604) U ovoj se molitvi naslućuje liturgijsko značenje riječi: *munus*, *oblatio*, *dona* i *sacramentum*, s time što je ovdje dodan pridjev *temporalia*. No, baš tom nadopunom i objašnjenjem *donum* se očituje kao dio vremenitoga, ali ne isključivo materijalnoga. Ova je molitva paradigmatički dragocjena, jer otkriva staovitu gradaciju u uporabi izrazā.

Posebnu pozornost zavrjeđuju svakako oni izrazi koji su dijelovi epikleza, kao što su: »Haec ergo dona, quaesumus, Spiritus tui rore sanctifica.« (M 1258) »Spiritus tui effusione haec dona sanctifica...« (M 1352; usp. M 1358)

1.2. *Munus/munera*

Ta je riječ veoma zastupljena u molitvama *super oblata*. Tipičnost se vidi u izričaju »*suscipe*, quaesumus, Domine, *munera* quae de tuis offerimus« (usp. A 3; A 8; A 23; A 43; A 58; A 78; A 93; P 724; P 736; P 766 itd.). Tu je *munus* u množini gotovo istoznačnica pojmu *dona*, ali na tragu vrijednosti retoričke figure *amplificatio*. Postoje izrazi koji sadržajno idu i dalje od toga. Evo nekoliko tipičnih primjera: »Altari tuo, Domine, superposita munera Spiritus ille sanctificet...« (A 103); »Ecclesiae tuae, Domine, munera placatus assume...« (A 118); »Altaribus tuis, Domine, munera nostrae servitutis inferimus...« (O 946); »Largitatis tuae munera deferentes...« (S 1377) Poseban osvrt zaslužuje sljedeća formulacija: »Oblata tibi, Domine, munera benignus assume...« (A143) ili: »Offerimus tibi, Domine, munera quae dedisti...« (Q 434)

Ovdje se uočava mala razlika u odnosu na *dona*, jer se za *dona* češće moli posvećivanje, a ovdje je u središtu prihvatanje, odnosno glagol *suscipere* ili neki drugi (npr. *respicere*) koji naglašava prihvaćenost: »Ut tibi grata sint, Domine, munera populi tui...« (Q 401); »ut in nobis tua munera tuearis...« (S 1594). Ako se pak nalazi na tragu posvete, onda je ona više želja s ljudske strane čekajući Božji zahvat: »ad munera, quae sacramus« (Q 407), tj. nikada nije riječ o nekome daru koji bi ostao na razini neduhovnoga. Izričitost molitve za posvećivanje vidljiva je u sljedećoj molitvi: »Sanctifica, Domine, munera, quae tibi de terra fructificante cum gratiarum actione deferimus...« (V 2863), ali je ovdje neobično važan baš dodatak *cum gratiarum actione*, jer je to odrednica duhovnoga koja određuje uporabu riječi *munera*. *Munera* su već u području zahvaćanosti duhovnim darom, odnosno na tragu božansko-ljudske razmjene. Tako *munus* uvijek ima duhovnu

emundet.« (R 2621); »Accepta tibi sint, Domine, nostra dona ut, indulgentia tua adiuvante, sacrificare tibi hostiam laudis plena libertate ac pura mente possimus quos dignatus es salvare per gratiam.« (V 2889)

sastavnicu prihvaćanja Božjega dara u koji je ugrađen ljudski odgovor. Drugim riječima, *munera* su *dona* zahvaćena liturgijskom dinamikom *s namjerom prinošenja* i materijalnoga – osobito – duhovnoga. To je vidljivo u izrazima: *per haec munera quae tibi offerimus; munera nostra deferimus* i sl. Postoji dinamika posličenja: »Fac nos, quaesumus, Domine, his muneribus deferendis convenienter...« (Q 286); »praesta quaesumus, ut sacris apta muneribus fiant nostra servitia« (O 1000).

Iako je dakle riječ *munus/munera* veoma bliska riječi *donum/dona*, i premda se rabe slični izričaji posvećivanja (npr. *accepta sint tibi munera* – C 2009; *munera haec tua benedictione perfunde* – S 1889), razlika postoji ili se može naslutiti. Jednako se tako može reći da je ta riječ za molitve *super oblata* tipičnija negoli je to *donum/dona*. Je li onda opravdano govoriti o molitvi *super oblata*? Možda bi prikladnije ime bilo *super munera*?

1.3. Oblatum/oblata/oblatio

Dok se pojam *oblatum* pojavljuje najčešće – gotovo isključivo – kao pridjev vezan uz *munus*, *oblata* se nalaze i kao samostojna imenica (iako je uistinu veoma čest slučaj vezanja množine pridjeva uz imenice *munera*, *dona*, *sacrificia*, *hostia*). Budući da se iz te imenice izvlači i ime molitvama *super oblata*, dobro je približiti malobrojne izričaje iz Misala koji su s njome povezani. Jedan od rijetkih jest sljedeći: »Oblata populi tui respice propitius...« (S 1760) Iz te se statistički slabo zastupljene uporabe može zaključiti da je i samo ime molitava gotovo prešutjelo imenicu te *super oblata* želi zahvatiti sve imenice koje su vezane uz pridjev. Ipak, ne smijemo preskočiti niti imenicu *oblatio*. Ona je u molitvama koje analiziramo puno zastupljenija. Za usporedbu je prikladna molitva koja kaže: »*Suscipe munera, Domine, in dilecti filii tui revelatione delata, ut fidelium tuorum oblatio in eius sacrificium transeat, qui mundi voluit peccata miseratus abluere.*« (N 247) Naglašena su *munera* kao dio objave, spajajući božansko-ljudsku zbilju u kojoj se otkriva mogućnost *oblatio*, dok je *sacrificium* sudioništvo na Kristovoj žrtvi. *Oblatio* je puno više nego *munus*, jer je ona: *devotionis oblatio; sacra oblatio; sancta oblatio; grata oblatio; sacrificii praesentis oblatio; oblatio acceptabilis...*⁹

Jedna od najtipičnijih molitava, u kojima se može vidjeti višestrukost izraza i poimanja stupnjevitosti glasi: »Propitius, Domine, quaesumus, haec dona sanctifica, et, hostiae spiritalis oblatione suscepta, nosmetipsos tibi perfice munus aeternum.« (P 719; P 751; P 791; P 821; P 874; P 899; O 1030). I u ovome je kontekstu zanimljiva već ranije navedena molitva R 2604, a posebnu studiju zavrijedila bi sintagma *munus aeternum*.

⁹ Usp.: »ut haec nostra oblatio tibi sit accepta« (O 1078); »ut sacrificii huius oblatio« (C 1984).

V 2737: »Suscipe, Domine, una cum muneribus oblationem sui quam hodie frater noster (soror nostra) N. confirmare desiderat...« Ovdje je vidljivo da *oblatio* označuje prinos samoga sebe, dok se *munus* ne može rabiti na takav način, nego je *munus* uvijek ovisan o interakciji Boga u povezanosti s njegovim darom. *Munus* je ‘dar na dar’ u prihvaćanju dara, zbog toga se on može shvatiti i kao služba. *Oblatio* je puno šire prinošenje koje može biti prihvaćeno, ali može biti i predmetom iščekivanja Božjega zahvata.¹⁰

1.4. *Sacrificium/sacrificia*

Razumljivo je da je najčešći glagol vezan uz *sacrificium* glagol prihvaćanja (*accipere, suscipere*). Primjećuje se da je imenica u množini po zastupljenosti u odnosu na jedninu u velikoj manjini u *Rimskome misalu*. Možda je baš ovo naj-složeniji izričaj, jer se često isprepliće žrtva Kristova sa žrtvom vjernikā koji su ucijepljeni u tu žrtvu. Zapravo bi trebalo više pozornosti usmjeriti na izraz u množini: »Haec sacrificia nos, omnipotens Deus, potenti virtute mundatos, ad suum faciant puriores venire principium.« (Q 452; usp. i: S 1857 = D 3101; C 2288) i u povezanosti s izrazom *hostia/hostiae*: »Hostias ad altare tuum offerentibus, Domine, da nobis illum pietatis affectum, quem Sanctis tuis infundisti, ut pura mente ac fervido corde rei sacrae attendamus, et sacrificium tibi placitum nobisque proficuum celebramus.« (C 2272)

U složenoj relaciji jednine i množine, teoloških isprepletenosti izabrao sam sljedeće molitve: »Intende, quaesumus, Domine, sacrificium singulare, ut huius participatione mysterii, quae speranda credimus, expectata sumamus.« (A 123); »Suscipe, quaesumus, Domine, sacrificium placationis et laudis, et praesta, ut, huius operatione mundati, beneplacitum tibi nostrae mentis offeramus affectum.« (Q 280); »Sacrificium, Domine, pro Filii tui supplices venerabili nunc ascensione deferimus: praesta, quaesumus, ut his commerciis acrosanctis ad caelestia consurgamus.« (P 857); »Fiat hoc sacrificium, Domine, oblatio tua munda, et nobis misericordiae tuae sancta largitio.« (O 1108); »Hodiernum, Domine, sacrificium laetanter offerimus... et tua magnalia praedicamus, et nos acquisisse gaudemus suffragia gloriosa.« (S 1445, usp. S 1577) Nakon rečenoga i nakon zadanih pitanja o terminološkim razlikama, one se uviđaju u nizu i redosljedu koji tvori nerazdruživu cjelinu ne dopuštajući apsolutizaciju: *dona, munera, sacrificia* u trajnoj su interakciji s *oblatio*, pri čemu se *oblata* značenjski mogu smjestiti između *munera* i *sacrificia*.

¹⁰ Usp. još i: P 708 (= P 731; P 781; P 801; P 831; P 862) te Q 428 (s izrazom *oblationis effectus*).

1.5. *Hostia/hostiae*

I ovaj je izraz – i u jednini i u množini – čest u molitvama *super oblata*. Izrazi u jednini poput: »Hostiam tibi placationis offerimus...« (N 169); »Per hanc salutarem hostiam quam offerimus tibi...« (S 1392) pokazuju da je ponajviše riječ o Kristovoj žrtvi. U tim je izrazima združenost Kristove žrtve (na prvome mjestu) i vjerničke žrtve najvidljivija i pod najsnažnijom kulturnom oznakom koja obuhvaća i duhovnu dimenziju (*hostia spiritalis; hostia laudis*).

Kada je u pitanju množina, jasna je povezanost s *oblatio* (izraz *oblatio hostiarum* pojavljuje se desetak puta), tako da je ponekad teško razlučiti razliku, no i ovdje treba imati na umu izraz u jednini: »*Devotionis nostrae* tibi, Domine, quaesumus, *hostia* iugiter immoletur, quae et sacri pragat instituta mysterii, et salutare tibi nobis potenter operetur« (A 18 =A 33; A 53; 68; 73; 88); »Haec hostia, Domine, quaesumus, emundet nostra delicta, e tad celebranda festa paschalia fidelium tuorum corpora mentesque sanctificet.« (Q 331; usp. Q 389) »Qui una semel hostia, Domine, adoptionis tibi populum acquisisti, unitatis et pacis in Ecclesia tua propitius nobis dona concedas.« (O 1048) »Quam tibi, Domine, offerimus hostia et purificationem conferat, et omnes uno baptisate coniunctos eorundem mysteriorum tandem participes efficiat.« (V 2776) »Propitius, Domine, quaesumus, haec dona sanctifica, et, hostiae spiritalis oblatione suscepta, nosmetipsos tibi perface munus aeternum.« (P 719 = P 751; P 791; P 821; P 874, P 899; o 1030; V 2893)

Da bi se o izrazu *hostia* moglo govoriti u bogoslužnome obrednom smislu (ne kao o Kristovoj žrtvi koja omogućuje bogoslužje) pretpostavlja se odnos s *dona, munera* i *oblatio*, te bi provizoran zaključak mogao navesti na stvaranje rasporedbe (ne kronološke vrijednosti): *dona – munera – oblatio – hostiae – sacrificium*. Ovdje *oblatio* i *sacrificium* odskaču svojim obilježjima koja natkriljuju pojedine izraze. *Hostia* je izraz blizak izrazu *sacrificium* i izrazima *oblata/oblatio*, ali ne toliko širok. *Hostia* jest predmet *commemorationis; hostia humanae reconciliationis, hostia salutaris*,¹¹ ali je ona i *hostia nostrae devotionis*. Taj je izraz snažnije obredno obilježen od izraza *sacrificium*. Kao da mu u bogoslužju završava svrha.

2. Značenje izdvojenih izraza u širem liturgijskom kontekstu

2.1. *Donum*

Donum je jedan od temeljnih ustrojbenih elemenata liturgijskih molitava. Oko njega se okreće sva misterijsko-anamnetska teologija i pomoću njega se shvaća

¹¹ Usp. »... quoties huius *hostiae* commemoratio celebratur, opus nostrae redemptionis exercetur.« (O 934) »*Hostiam* tibi, Domine, *humanae reconciliationis* offerentes, suppliciter deprecamur, ut ipse Filius tuus cunctis gentibus unitatis et pacis dona concedat.« (O 1151) »Tribue nobis, Domine, ut... ad *salutarem hostiam* maiestati tuae offerendam promptius accedamus.« (S 1786)

velikodušnost, darovanost Božjega djela od Stvaranja do Otkupljenja i Proslave. Uz ovaj izraz paralelno se nameće i uporaba drugih dvaju koji proširuju obzorje: *proemium* i *munus*.¹² Dar se može promatrati i kao dio terminološkoga blaga koji je skupljen oko izraza *karizma* kao Božje očitovanje milosti.¹³

Donum znači ‘milost’, ali ne neovisnu o mnoštvu drugih izraza – među kojima osobito *munus* i *sacrificium* – koji uvjetuju njegovo značenje.¹⁴ Bilo bi neobično za-

¹² »Quemadmodum a *dídomi* est *dóron*, est id, quod hominibus ex animi liberalitate, aut propitiando Deo datur. [Cic. Senect. 12.40 - Quumque homini sive natura, sive quis deus nihil mente praestabilis dedisset; huic divino muneri ac dono nihil esse tam inimicum, quam voluptatem.] [...] *Homonym*: [...] *donum* ut a largo homine; *proemium*, ut a praeclaro facinore [...] *donum* deorum esse *proemium* fortium, *munus* hominum [...] Aliud discrimen *Paul. Dig.* 50.16.194. Nam *donum* esse genus *Labeo* ait, *munus* speciem: et *munus* esse *donum* cum causa, ut natalicium, nuptiale; *donum* quod nulla necessitate, jure, officio, sed sponte praestatur« Si veda il doppione in: »Cic. - *Orat.* 71.286. Cincius legem de donis et muneribus tulit. et *Cluent.* 24.66. Tantum donis datis muneribusque perfecerat, ut etc.« (FORCELLINI, A. – FURLANETTO, J. – CORRADINI, F. – PERIN, J. [prir.] *Lexicon totius Latinitatis*, 6 voll., Patavii Typis Seminarii, 1940., ovdje: II, 197 – dalje: FORCELLINI).

Ellebracht tumači taj izraz polazeći od Rimskoga kanona i kaže: »Although the lofty hieratic pleonasm used in the *Te igitur* might give the impression that *donum* is in liturgical Latin on a par with *munus* and *sacrificium*, a closer examination of the usage of this word in the orations shows that this impression needs modification, at least. It is true that *dona* does refer a few times [...] specifically to the gifts of the faithful [...] The word had a sacral character in pagan Latin, it is true, but it had a very general sense of gift in the ordinary spoken language as well [...] Man can bring God an ‘offering’, but not really a gift [...] *Donum* was one of the native Latin words which replaced the Greek *cháris* as a term for ‘grace’. The *genitivus inhaerentiae* [...] makes it clear that *donum* in this case is ‘grace’ [...] it refers to the supernatural aid needed to serve God [...] Finally *donum* represents participation in the Eucharist. It is found with the usual words for such participation: *capere* [...] *sumere* [...] *percipere* [...] *satiare*. To sum up, we may say that the usage of *donum* in the orations is based more on the specific Christian meaning of the word as ‘grace of God’ than on the pagan sacral sense of this word. It means ‘grace’, virtues as gifts of God, the effect on the Eucharist, and the Eucharist itself as something to be ‘shared’« (ELLEBRACHT, M. P., *Remarks on the vocabulary of the Ancinet Orations in the Missale Romanum*. *Latinitas Christiana Primae-va*. *Studia ad sermonem latinum christianum pertinentia* Jos. Schrijnen, edenda curant Christine Mohrmann et H.H. Janssen [Utrecht ²1966.] 83-85).

¹³ Glede toga Mohrmann tumači: »[...] aux premiers siècles chrétiens le *chárisma* était - jusqu’à un certain degré - quelque chose de concret: le don de la grace divine se manifestait, pour ainsi dire, d’une manière visible dans les anciennes communautés. Mais à mesure que les conceptions concernant la grâce divine se sont spiritualisées, *charisma* a dû faire place à des mots latins: *donum*, *donatio*, *munus* et surtout *gratia*« (MOHRMANN, Ch., *Études sur le latin des chrétiens*, 3 voll., Roma 1959.-1965., ovdje: II, 117).

¹⁴ Dinamiku koju u sebi sadrži izraz *donum* mogao bi osvjetliti sljedeći tekst: »[...] ab ipso accepistis quod offeratis, ipsius est quos ei soluitis. dona, inquit, mea et data mea, hoc est quae offertis mihi dona data sunt mea; ego ea dedi vobis atque donavi [...] non exigo quae mea sunt; est quod de uestro positus offerre studium deuotionis et fidei. non sacrificiorum ambitione delector; tantummodo, o homo, immola deo sacrificium laudis et redde altissimo uota tua« (AMBROSIUS, *De Nabuthae* 16,67 [CSEL 32 II, 511, 7-10 et 512, 7-11, PL 14, 753 B; 753 D]).

nimljivo pokušati čitati sve molitvene tekstove na takav način da se umjesto *donum* rabi riječ *gratia*. To ne znači da se očekuje posvemašnja podudarnost, jer vrijednost izričaja ovisi o usmjerenosti teoloških interpretacija koje su danas stupnjevite i na razini *duhovne žrtve*. Je li ta dosljednost nešto što postoji od najranijih redakcija danas možemo analizirati polezeći od najstarijih obrazaca. Stoga predlažem nekoliko primjera iz *Veronskoga sakramentara*.¹⁵ I ovdje popis razlikuje jedninu od množine. Rečeno je već da su za predloženu tematiku zanimljiviji izričaji u množini

Dona su prema tim tekstovima: *accepta*¹⁶, *aeterna*,¹⁷ *caelestia*,¹⁸ *collata*,¹⁹ *cuncta*,²⁰ *haec*,²¹ *immensa*,²² *interiora*,²³ *praesentia*,²⁴ *promissa*,²⁵ *salutaria*,²⁶ *sempiterna*

¹⁵ Usp. MOHLBERG, L. C. – EIZENHÖFER, L. – SIFFRIN, P. (prir.), *Sacramentarium Veronense*, *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Series Maior, Fontes I, Roma 1956. (dalje: *Ve*).

¹⁶ »Accepta tibi sint, domine, quaesumus, nostri dona ieiunii; quae et expiando nos tua gratia dignos efficiat, et ad sempiterna promissa perducant« (*Ve* 895). Ustroj treba proizići iz: *accepta*: dona - gratia - efficiant - ad sempiterna - promissa - perducant. Pridruženi glagolu *accipere* su *dona* i *gratia*, i zatim se polazi od *ex*, preko *ad*, *pro* do *per*, koji je već sadržan u izrazu *ad sempiterna*.

¹⁷ »Deus, generis institutor et reparator humani, presta, quaesumus, ut [et] plebs tua et sacramentis instructa salutaribus et fulta praesidiis, sic praesentia dona percipiat, ut capere mereatur aeterna« (*Ve* 698); »[...] presta vitae melioris effectum, temporalia benignus praeue solacia, et aeternitatis promissa dona largire: per« (*Ve* 1228).

¹⁸ »Quos donis caelestibus satias, defende praesidiis, ut noxiis omnibus expediti post saluta[ria] tua toto corde curramus: per« (*Ve* 4); »Repleti, domine, munificentia[e] gratiae tuae benedictione copiosa, et pro nostrae seruitutis obsequiis, et pro celebritate sanctorum caelestia dona sumentes gratias tibi referimus: per« (*Ve* 389).

¹⁹ »[...] duritiam nostri cordis auerte, qua nec uerbera multiplicata metuimus, nec tantis mysteriis collata dona sentimus; et tua nobis inspiratione concede, ut et delictis ueniam postulemus, et gratia pro nostra saluatione reddamus« (*Ve* 188).

²⁰ »Deus, conlator sacrarum magnifice dignitatum, quaesumus, ut hos famulos tuos, quos ad officium leuitarum uocare dignaris, altaris sancti ministerium tribuas sufficienter implere, cunctisque donis gratiae redundantes et fiduciam sibi tuae maiestatis acquirere, et aliis praebere facies perfectae deuotionis exemplum: per« (*Ve* 950).

²¹ »Propitius, domine, haec dona sanctifica, et hostiae spiritalis oblatione suscepta nosmet ipsos tibi perforce munus aeternum: per« (*Ve* 201; 216); »Caelesti munere satiati quaesumus, domine deus noster, ut haec nos dona martyrum tuorum deprecatione sanctificent: per« (*Ve* 399); »[...] qui non solum pro salute[m] mundi persecutionem sustinuit impiorum, sed fidelibus suis etiam haec dona concessit, ut eius fierent aut passione, aut confessione consorte: per« (*Ve* 406); »Supplices, domine, depraecamur, ut per haec dona sacrificii singularis et abolitio peccatorum, / et tua nobis sanctificatio praeueatur: per« (*Ve* 606); »Multiplices, domine, incursos quas mundus ingerit tu repelle; ut haec dona caelestia / tranquillibus cogitationibus capere ualeamus: per« (*Ve* 889); »Concede, quaesumus, domine, morum nos correctione releuari; quia cum haec dona contuleris, cuncta nobis utilia non negabis: per« (*Ve* 908); »[...] etiam hoc donum in quasdam mentes de largitatis tuae fonte defluxit, ut cum honorem nuptiarum nulla interdicta minuissent, ac super sanctum coniugium initialis benedictio / permaneret [...]« (*Ve* 1104).

²² »[...] immensa clementiae tuae dona cognescimus« (*Ve* 1286).

na,²⁷ *sollemnia*,²⁸ *spiritalia*,²⁹ *superna*,³⁰ *talia*,³¹ *temporalia*,³² *uotiu*³³. U jednini izraz nalazimo za sljedeće pridjeve: *caeleste*,³⁴ *diuinum*,³⁵ *hoc ipsum*,³⁶ *omne perfectum optimumque*,³⁷ *perceptum*,³⁸ *tantum*,³⁹ *tuum*⁴⁰.

²³ »Tribue, quaesumus, domine deus noster, ut donis interioribus fecundemur, ne exterioribus mereamur egere subsidiis: per« (*Vē* 893).

²⁴ »[...] quia omnia dona prestabis, quibus concesseris religionis augmentum: per« (*Vē* 670); »Donorum omnium, deus, auctor atque largitor, / qui sanctorum uirtute multiplici aeclesiae tuae sacrum corpus exornas [...]« (*Vē* 682).

²⁵ »Deus, generis institutor et reparator humani, presta, quaesumus, ut [et] plebs tua et sacramentis instructa salutaribus et fulta praesidiis, sic praesentia dona percipiat, ut capere mereatur aeterna« (*Vē* 698).

²⁶ »Tantis, domine, repleti muneribus, ut salutaria semper dona capiamus, presta, quaesumus, ut a tua numquam laude cessemus: per« (*Vē* 618); »[...] ut oblationibus nostris sancti illius interueniente susceptis, et indulgentiam nobis tribuas et salutaria dona concedas: per« (*Vē* 1171; 1189).

²⁷ »Sacri nos, domine, muneris operatio mundet et foueat, renouet et donis societ sempiternis: per« (*Vē* 196).

²⁸ »Offerimus tibi, domine, fidelium tuorum dona sollemnia, sanctorum martyrum interuentionibus confidentes; ut quod nos exsequimur minus idonea seruitute, illorum potius meritis efficiatur acceptum: per« (*Vē* 28).

²⁹ »Communicantes, et diem sacratissimum Pentecosten celebrantes, quo apostoli apostolorumque discipuli omnium charismatum spiritalia dona sumpserunt: sed et memoriam uenerantes« (*Vē* 224); »Aeclesia tua, domine, caelesti[s] gratia repleatur et crescat, adque ab omnibus uitiiis expiata percipiat sempiternae redemptionis augmentum; ut quod in membris suis copiosa temporum prorogatione ueneratur, spiritalium capiat largitate donorum: per« (*Vē* 491).

³⁰ »Uere dignum [...] ut scilicet et diabolum caelestis operis inimicum per hominem quem subiugaret elideret, et humanam reduceret ad superna dona substantiae: per« (*Vē* 184).

³¹ »Omnipotens sempiternae deus, tota nos ad te mente conuerte; ut qui talia dona prestas inmeritis, praeueas maiora deuotis: per« (*Vē* 643).

³² »[...] ut et salutaris castigatio moralitatis insolentiam mitigaret, et pietas imitatores nos tuae benignitatis efficeret; sicque / donis temporalibus utemur, ut disceremus inhiare perpetuis: per« (*Vē* 929).

³³ »Uotiba, domine, dona percipimus, quae sanctorum nobis praecibus et praesentis, quaesumus, uitae pariter et aeternae tribue conferre praesidium: per« (*Vē* 821).

³⁴ »Caelestis doni benedictione percepta supplices te, deus omnipotens, depraecamur, ut hoc idem nobis semper et sacramenti causa sit et salutis: per« (*Vē* 255).

³⁵ »[...] ut non possibilitatis humanae, sed doni probaretur esse diuini, + quamque uniuersa + praecipua uiderentur in saeculo, absque te deo monstrarentur inania [...]« (*Vē* 294).

³⁶ »Concede nobis, domine, quaesumus, ut sancta tua tibi placito corde sumamus, et quidquid in nostra mente uitiosum est, ipsius doni medicatione curetur: per« (*MVē* 1263).

³⁷ »Et ea nos praecipis operari quae uidentes cuncti uere fideles tui te caelestem patrem conlaudent / atque magnificent, a quo rationabiles conscientiae bonaeque famae donum omne perfectum optimumque descendit: per« (*Vē* 530).

³⁸ »Uere dignum: post illos enim laetitiae dies, quos in honorem domini a mortuis resurgentis et in caelos ascendentis exigimus, postque perceptum sancti spiritus donum necessarium nobis haec

Već na prvi pogled na vidjelo izlazi činjenica da za izraze u množini postoji veća dosljednost i jasnija shema negoli je to slučaj s izrazom u jednini. No, ovdje nas ponajprije zanima stanovita pravilnost. Ona se može provjeriti na već naslućenom i prilično argumentiranom pravilu prefiksā. Postoji polazište ili izvorište koje izražava ili podrazumijeva *donum* (*ex, ab, de*) te se usmjeruje prema nekome cilju (*semper, aeternus, sanctificatio, permanere, capiat...*).⁴¹ Na tome hodu postoje različiti stadiji koje olakšava čitanje u svjetlu prefiksā. Mislim na primjere kao što su: 1) *e - ad - pro - per(ducant)* (cf. *Ve* 895); 2) */in - re/ in - prae - per - aeterna* (cf. *Ve* 698); 3) *con - ad - in - re - prae - per - de - ex* (cf. *Ve* 950); 4) *pro - per - sub - con* (3x) (cf. *Ve* 406); 5) *de - per - prae - sanctificatio* (cf. *Ve* 606); 6) *de - in - con - permaneret* (cf. *Ve* 1104); 7) *in - con* (cf. *Ve* 1286); 8) *re - semper* (cf. *Ve* 618); 9) *re - societ* (cf. *Ve* 196); 10) *ab - ex - per - pro - capiat* (cf. *Ve* 491)...

Ovaj bi se popis mogao nastaviti i proširivati, no puno je važnije pronaći kriterije koje nameće terminologija. Općenito govoreći, u euhološkim tekstovima uzetim u razmatranje prevladava sadržaj cilja,⁴² ploda raznih dinamizama, ali nisu odsutni ni izrazi koji upućuju na izvorište.⁴³ Između tih dviju skupina nalazi se redovito izričaj koji se odnosi na sudjelovanje.⁴⁴ Jasno je da ne postoji niti jedna liturgijska molitva koja ne bi imala polazište i dolazište, čitane u ključu protologije, soteriologije i eshatologije.⁴⁵ Ne može se tvrditi niti to da se *donum* tiče samo polazišta u smi-

ieiunia sancta prouisa sunt, ut pura conuersatione uiuentibus quae diuinitus aeclisiae sunt collata permaneant: per« (*Ve* 229).

³⁹ »Uere dignum [...] ut sicut [...] et sancti spiritus inluminacione reserasti, sic etiam tran-/quillitatem uitae praesentis indulge[as], per quam tanti doni particeps deuotio quieta proficiat, et neglegentiae terror inlatus ad fidei transferatur augmentum: per« (*Ve* 221)

⁴⁰ »Concede, domine, populo tuo ueniam peccatorum et religionis augmentum; atque ut ei tua dona multiplices, sanctorum martyrum tuorum patrocinia fac adesse: per« (*Ve* 57); i u množini: »Tribue quaesumus, domine, donis tuis libera nos mente seruire, ut interuenientibus sanctis tuis munera quae deferimus et medellam nobis operentur et gloriam: per« (*Ve* 66; 146), etc.

⁴¹ Usp. »Dar Duha za život po Duhu. Jedno liturgijsko čitanje pneumatologije«, u: HOHNJEC, N. (priř.), *Duh Sveti - počelo kršćanskog života i djelovanja*, Zagreb 1999., 35-52.

⁴² Neka se promotre izrazi kao: *consolatio* (*Ve* 1099); *consecratio* (*Ve* 949); *caeleste gaudium* (*Ve* 1184); *consors* (*Ve* 479); *cognoscere* (*Ve* 1286); *conferre* (361); *conservare* (*Ve* 949); *sanctificare* (*Ve* 201; 216; 284...); *secundari* (*Ve* 893); *pervenire* (*Ve* 135726).

⁴³ Usp. *sacri mysterii* (*Ve* 596); *auctor atque largitor* (*Ve* 682); *ad dona perducere* (*Ve* 470); *redundantes* (*Ve* 950); *reducere* (*Ve* 184); *repleti* (*Ve* 750); *exulto* (*Ve* 625); *praevenire* (*Ve* 559); *de tuis donis offerre* (*Ve* 551).

⁴⁴ Usp. *particeps* (*Ve* 221); *protectio* (*Ve* 60); *offerre* (*Ve* 28); *sanctificare* (*Ve* 201; 216; 284...); *prosequor* (*Ve* 1117).

⁴⁵ » [...] quibus uberiore dono spiritus sancti sufficienter instructis ieiunii subsequentis primitias dedicauit; ut quia post creationem primi hominis initium peccati concupiscentia ministrarat, post reparationem generis humani continentia fieret origo uirtutum: per« (*Ve* 209) »Uere dignum: post illos enim laetitiae dies, quos in honorem domini a mortuis resurgentis et in caelos ascendentis

slu stvorenoga koje pripada isključivo Stvaranju ili misterijskome polazištu objave otajstva, jer ga vidimo u različitim kontekstima, no pravilo je da je *donum* polazište i u kontekstima iz kojih se razvija *drugi stupanj*⁴⁶ koji odražava izraz *munus*.⁴⁷

2.2. *Munus*

Mogla bi se skovati približna definicija izraza *munus* u euhološkim tekstovima prema spomenutim naznakama: *munus* je *donum* s razlogom i svrhom. Ellebracht je posvetila posebnu pozornost baš izrazu *munus*⁴⁸ s prilično brižnom analizom.

Ima pristupa u tumačenju ‘dara’ koji su lako razumljivi kao što je: *gift, offering*, materijalan dar, namijenjen obrednomu žrtvovanju. Takvo tumačenje nije dostatno i zbog same činjenice što se isti izraz nalazi i u molitvama nakon pričesti (*postcommunio*). I ovdje valja primijeniti jednak metodološki put kao i u slučaju izraza *donum(a)*.⁴⁹

exigimus, postque perceptum sancti spiritus donum necessarium nobis haec ieiunia sancta prouisa sunt, ut pura conuersatione uiuentibus quae diuinitus aeclesiae sunt collata permaneant: per« (*Ve* 229; usp. i: *Ve* 1104; *Ve* 229; *Ve* 1104).

⁴⁶ Ovdje preuzimam postavke koje pripadaju A. M. Triacci, a koje je on često rabio i liturgijsku teologiju čitao kroz njihovu prizmu. Navodim samo jedno mjesto na kojemu objašnjava trodjelnost: *mysterium – actio – vita*: »Infatti il *Mysterium* è presente nell’*actio* mediante la modalità liturgico celebrativa del *memoriale (anamnesis)*. In altri termini: la *actio* fa il *memoriale* del *Mysterium*. La *vita* è *compresenzializzata* nell’*actio* mediante la modalità liturgico-celebrativa della *partecipazione (methexis)*. In altri termini: la *vita* è presente nell’*actio* mediante la partecipazione. E’ a questo punto che possiamo ricordare come sia vero che *nessuna liturgia è possibile senza lo Spirito Santo*. Nella sua *dimensione discendente* la *liturgia* è il ‘*Mysterium*’ celebrato per la *vita* dell’uomo che per opera dello Spirito Santo diviene la nuova creazione (*kainé ktisis*), figlio adottivo nell’Unigenito del Padre, con in sé il principio della santificazione, la caparra della vita eterna. Nella sua *dimensione ascendente*, la *liturgia* è la *vita che culmina nella celebrazione* perché il *Mysterium* raggiunga la sua *finalità ultima* che è quella di *rendere vero culto alla Trinità*« (TRIACCA, A. M., »Spirito Santo e liturgia. Linee metodologiche per un approfondimento«, u: *Lex orandi - Lex credendi. Miscellanea in onore di P. Cipriano Vagaggini*, Roma 1980., 133-164; ovdje 141).

⁴⁷ *Ve* 201 (naglasci su naši), pokazuje logiku predložena programatskog ustroja: »Propitius, domine, haec dona sanctifica, et hostiae spiritalis oblatione suscepta nosmet ipsos timia periferie munus aeternum: per.«

⁴⁸ Usp. ELLEBRACHT, M. P., »Remarks on the vocabulary ...«, nav. dj., 163-168.

⁴⁹ Ellebracht, navodeći Jungmanna, predlaže sadržajnu nabijenost molitve (*secreta*) ponedjeljka nakon Pedesetnice. To je tekst *Ve* 201 (*Ve* 216). Očito je da se ne može raditi o čisto materijalnome daru te stoga autorica prelazi na značenje *dužnoga služenja (dutiful service)* kao tumačenje preuzeto uostalom i od sv. Ambrozija. Naglasak je stavljen ne toliko na darove koliko na samo činjenje (*actio*). Postoje i druga mjesta na kojima *munus* znači *servitus*, u prvi plan stavljajući obredni smisao te riječi. Ellebracht uviđa da je *munus* opisan i kao *sacrum* (»all indicating a certain sacral element«). Pri tome se sasvim ne slažem da »the addition of the word *participatio* (963) clearly points to the ritual character of the word«. Na to mjesto smještam *donum in progressu*, osobito ako se dopusti oslanjanje na pojam *gratia*. »Il valore semantico del *munus* è

Glede teološkoga sadržaja, potrebna je suradnja između Boga i čovjeka, *nošenje prema nekome*, usmjerenost. Ono što Meneghetti piše u vezi s vazmenom razmjenom možda je odlučujuće i za ovaj slučaj: » [...] *munus* je, djelomice, sam Bog koji se daruje«⁵⁰. U terminologiji prihvaćanja (*accipere*) treba utvrditi postojanje iste uzajamnosti. Štoviše, neizbježan je govor o gibanju koje primljen dar usmjeruje prema (obrednome) činu, *actio*.⁵¹

Ako je popis vezan uz *donum* u *Veronskome sakramentaru* dug i raznolik, tada isto treba reći i za *munus*,⁵² što bilo koji specifičan pristup pretvara u zahtjevnost interpretacije. Od pridjeva koji prate izraz u množini (*munera*) pozornost privlače oni koji se mogu susresti i kod imenice *dona*, a to su: *accepta*,⁵³ *collata*,⁵⁴ *cuncta*,⁵⁵ *praesentia*,⁵⁶ *votiva*.⁵⁷ Njihova prisutnost u oba slučaja pomaže uočiti ra-

abbastanza ampio: va infatti dai doni materiali al rito eseguito con e sopra di essi, all'eucaristia stessa in un contesto di prolassi« (MENEGETTI, A., »*Oblatio spiritalis*«: un cammino di maturità cristiana nella partecipazione all'eucaristia. *Studio metodologico di teologia liturgica sull'eucologia minore del Messale Romano di Paolo VI*, u *Ephemerides Liturgicae* 100 [1986] 240). Usp. također: ELLEBRACHT, M. P., *Remarks on the vocabulary*, nav. dj., 163).

⁵⁰ MENEGETTI, A., »*Oblatio spiritalis*«, nav. dj., 243.

⁵¹ »Le sens de 'présent que l'on fait' (et non que l'on reçoit) est secondaire, mais très fréquent [...] Les devoirs d'un magistrat consistant notamment dans les spectacles offerts au peuple, *munus* a souvent le sens de 'représentation, jeux offerts, combat de gladiateurs.« (ERNOUT, A. – MEILLET, A. *Dictionnaire étymologique pour la langue latine. Histoire des mots*, Paris 1959⁴, 422).

⁵² Usp. *Ve*, *Wortverzeichnis*, 340-342.

⁵³ »Acceptum a te, deus, secundi meriti munus obtineant, censuramque morum exemplo suae conversationis insinuent. Sint probi cooperatores ordinis nostri« (*Consecratio presbyteri*, *Ve* 954).

⁵⁴ »Benedictiones tuas te largiente percipiant, quas humili + indesinenter expectant: sed ut munera conlata custodiant, pie iusteque sperata percipiant: per« (*Ve* 268); »Suscipe, quaesumus, domine, munera, quae de tuis offerimus collata beneficiis; et quod nostrae deuotioni concedis effici temporalis, tuae nobis fiat praemium redemptionis aeternae: per« (*Ve* 575); »Memento, domine, quod es operatus in nobis, et non quid mereamur, sed conlati gratiam tui muneris intueri; ut sicut me sacris altaribus tua dignatio pontificali seruire praecipit officio, ita dignum prestet et merito: per« (*Ve* 976).

⁵⁵ »Da nobis, quaesumus, domine, per gratiam spiritus sancti nova[m] tui paracliti spiritalis obseruantiae disciplinam, ut mentes nostrae sacro pur-/gatae ieiunio cunctis reddantur eius muneribus aptiores: per« (*Ve* 206); »Deus, qui cum muneribus nullis indigeas, ipse nobis munera concta largiris: accipe propitius, que de tuis donis timia nos offerre uoluisti; non solum nostrae reputans deuotioni quae tua sunt, sed etiam per haec nos ad caelestia regna perducens: per« (*Ve* 551).

⁵⁶ »Purificet nos, quaesumus, domine, muneris praesentis oblatio, ut dignos sacra participatione perficiat: per« (*Ve* 222); »Mitte, domine, quaesumus, spiritum sanctum, qui et haec munera praesentia nostra tuum nobis efficiat sacramentum, et ad hoc percipiendum nostra corda purificet: per« (*Ve* 578).

⁵⁷ »Suscipe, domine, munera tuorum uotiu[m] populorum; et eorum timia grata praecibus, pro quorum sollempnitatibus offeruntur: per« (*Ve* 100); »Respice, domine, munera populi tui, sanctorum festiuitate uotiba; et tuae testificatio ueritatis nobis proficiat ad salutem: per« (*Ve* 791).

zlike u sadržajnoj uporabi. Promatramo li paralelno pet pridjeva (*accepta, collata, cuncta, praesentia, votiva*), dobiva se sljedeća slika:

Pridjev *accepta* nalazi se u tekstovima *Ve* 895 i *Ve* 954 i dovodi do sljedećega rezultata: polazeći od *dona* nalazi se *gratia*, vezana uz glagol *efficere* i protegnuta na ostvarenje (*perducere*) koje kao konačnu svrhovitost ima *sempiterna promissa*.⁵⁸

Pridjev *collata* nalazi se samo jedanput u odnosu na *dona* (*Ve* 188) i triput u odnosu na *munera* (*Ve* 268; 575; 976). U prvome i trećemu slučaju ustroj *collata munera* je jednostavan. U *Ve* 268 je ukrižen glagolom *percipere* koji je po prvi put povezan s *benedictiones* i kojega je smisao proširen glagolom *expectare* (čime je upućen na *dona!*), dok molitveni tijek, kako ustrojbeni tako i sadržajni, rabi izraz *munera conlata custodire*. *Munera* su *sperata* i unutar iščekivanja ostvarenja glagola *percipere*. Ponovno se osjeća drugi stupanj koji izrazu *munus* pripada u trodjelnosti: *dona – munera – sacrificia*.⁵⁹

Odnoseći se na svaki stupanj, za pridjev *cuncta* navodim dva primjera. U *Ve* 206 izriječkom se zaziva posredništvo Duha Svetoga zvanoga *paraclitus*, koji bi trebao ostvariti *reddere mentes purgatae aptiores*. Radi se o dvodjelnoj kompoziciji koji vjerojatno pretpostavljaju prethodni korak kakav izražava *Ve* 950 (na početku se nalazi *conlator dignitatum*, koji je ovdje pretočen u pozivatelja: *vocare digneris*). Inicijativa polazi od Božjega poziva (izražena u *mysterium* i *revelatio*), kako bi se ostvarila stanovita djela u sintagmama se koriste glagoli: *tribuere, implere, redundare, adquirere, parebere, facere exemplum*. Jezgra toga niza leži u: *cunctisque donis gratiae redundantes et fiduciam sibi tuae maiestatis adquirere, et aliis praebere facies perfectae deuotionis exemplum*.

Pridjev *praesentia*, vezan uz *dona* odnosi se na dva teksta iz *Ve* (222 i 578). Najprimjerenije je zacijelo usporediti jedini tekst u kojemu se pojavljuje izraz *munera* (*Ve* 682) s *Ve* 222: dok *praesentia dona*, vezana uz glagol *percipere*, kao cilj imaju težnju prema *capere aeterna (mereor)*, *Ve* 222 već govori o *oblatio* i kao cilj ima *partecipatio*, obogaćenu glagolom *perficere*. Drugi tekst, *Ve* 578, povezan s *munera*, progovara izričajem eksplicitne epikleze (*mitte spiritum sanctum*) i ponovno može lako biti smješten unutar sekcije *actio* (*efficere sacramentum*, kao preduvjet za pročišćenje srca, ploda proizišla iz *hoc percipere*).

⁵⁸ Shema je klasična i čista, a tvori složeniji okvir za proces vezan uz *munera*: glagol ovdje nije *efficere*, nego *obtinere* i *insinuare*, koji se granaju u: *exemplum conversationis* i *cooperatores*. Prva je razina konkretnija i moglo bi ju se prepoznati unutar konteksta koji spada pod *dona*.

⁵⁹ To je obilježje još izrazitije prisutno u *Ve* 976, a proteže se od *memento operatus in nobis*, čemu pridodaje tipičnost za izraz *munus*: *gratiam intuere*. Ostali slučajevi za pokazivanje dvaju stupnjeva (*dona*, paradigmatki za anamnetičku razinu, i *munera*, paradigmatki za *actio*) su: *Ve* 188, koji govori u izrazima pripadnima području polazišna otajstva (*dona*), i *Ve* 575, koji zahvaća područje označeno kao *munera*.

Pridjev *votiva* je posljednji koji analiziramo u ovome nizu, uspoređujući ga s *Ve* 821 i *Ve* 100. Prvi molitveni tekst govori o *votiva dona* sa značenjem koje poprima od *percipere* u prvome licu množine, dok se *munera votiva* odnose na *su-scipere* (kao prinos Bogu). Slična razlika primjećuje se i kada *Ve* 821 govori o *sanctae preces*, dok tekst koji slijedi *munera* rabi izraz *gratae praeces*. I molitva *Ve* 791, sadržajno slijedeći *Ve* 100, pokazuje dinamičnost unutar segmenta *actio*, ali ovaj put rabeći izraz *respicere*, konkretiziran u *testificatio veritatis* i u *proficere ad salutem*. Oba izraza pripadaju području *methexis* parakletsko-anakletskoga tipa.

Među pridjevima koji su vezani uz izraz *munera* u značenjima odstupaju poglavito oni koji govore o specifičnosti: *digna sint*,⁶⁰ *grata*,⁶¹ *instituta*,⁶² *placita*,⁶³ *fiant praesidia*,⁶⁴ *detata*,⁶⁵ *dicanda*,⁶⁶ *dicata*,⁶⁷ *oblata*,⁶⁸ *offerenda*,⁶⁹ *pia*,⁷⁰ *spera-*

⁶⁰ »Exaudi, domine, praeces nostras, et ut digna sint munera, quae oculis tuae maiestatis offerimus, subsidium nobis tuorum concede sanctorum« (*Ve* 160); *digna perficiantur*: »Munera plebis tuae, domine, quaesumus, beatorum apostolorum fiant grata suffragiis; ut pro quorum triumphis tuo nomini deferuntur, ipsorum digna perficiantur et meritis: per« (*Ve* 281).

⁶¹ »Grata tibi munera nostra sint, domine, quae tuis sunt instituta praeceptis, et sanctorum festiuitas gloriosa commendat: per« (*Ve* 80); »Suscipe, domine, munera tuorum uotiva populorum; et eorum tibi grata + praecibus, pro quorum sollemnitatibus offeruntur: per« (*Ve* 100); »Grata tibi munera nostra sint, domine, quae et tuis sunt instituta praeceptis, et sanctorum tuorum festiuitas gloriosa commendat: per« (*Ve* 149; 323); »Munera plebis tuae, domine, quaesumus beatorum apostolorum fiant grata suffragiis; ut pro quorum triumphis tuo nomini deferuntur, ipsorum digna perficiantur et meritis: per« (*Ve* 281); »Fiant, domine, tuo grata conspectui munera supplicantis aeclesiae; et ut nostrae saluti proficiant, adsit intercessio beata sanctorum: per« (*Ve* 1179)...

⁶² »Grata tibi munera nostra sint, domine, quae et tuis sunt instituta praeceptis, et sanctorum tuorum festiuitas gloriosa commendat: per« (*Ve* 149; 323).

⁶³ »Suscipe, quaesumus, domine, munera plebis tuae, quae pro beatorum apostolorum Petri et Pauli nataliciis obtulerunt, et eorum tibi placita meritis propitius esse concede: per« (*Ve* 338).

⁶⁴ »Sanctis interuenientibus, domine, tibi seruitus nostra conplaceat, et obsequia munerum fiant praesidia deuotorum: per« (*Ve* 125; 409).

⁶⁵ »Ne, quaesumus, domine, pro nostris excessibus munera delata despicias, sed pro tuorum intercessione sanctorum potius ad indulgentiam conuertere supplicibus: per« (*Ve* 139).

⁶⁶ »Gratanter ad munera dicanda concurrimus, quae nomini tuo, domine, pro sollemnitate sancte martyris Eufymiae supplices immolamus: per« (*Ve* 836).

⁶⁷ »Ad martyrum tuorum, domine, ad festa uenientes cum muneribus nomini tuo dicatis occurrimus, ut illis reuerentiam deferentes nobis ueniam consequamur: per« (*Ve* 111).

⁶⁸ »Accipe, quaesumus, domine, munus oblatum, et dignanter operare, ut quod mysteriis agimus, piis effectibus celebamus: per« (*Ve* 220); »Oblata munera nomini tuo, domine, nostrae sanctificationi proficere tuorum praecibus concede sanctorum: per« (*Ve* 276); »Apostolica pro nobis interuentio, quaesumus, domine, prosequatur munus oblatum, ut quod tremente seruitio nos uouemus, eius praecibus efficiatur acceptum: per« (*Ve* 299); »Conciliet nobis misericordiam tuam, domine, munus oblatum, nostraeque simul protectioni proficiat et saluti: per« (*Ve* 616); »Suscipe, quaesumus, domine, munera pro sanctorum tuorum commemoratione exultanter oblata; et quod illos fecit passione gloriosos, nos deuotione reddat innocuos: per« (*Ve* 751).

ta,⁷¹ *terrena*,⁷² *aeclesiae tuae*⁷³. Ako se tim izrazima dodaju i izrazi u jednini, lako se uviđa upad u razvedenost i neprohodnost u kojoj rijetko koji zaključak ne bi imao iznimku ili jedva da bi koji djelovao uvjerljivo. Bez obzira na to, dužni smo spomenuti i druge pridjeve koji grade sliku izraza u jednini: *aeternum, caeleste, centuplum, conlatum, copiosum, divinum, generale, gratum, immolatum, institutum, oblatum, pium, praesens, principale, propositum, proprium, sacrum, salutare, sempiternum, septiforme, speciale, supernum, tantum, temporale*.⁷⁴

Hipoteza koja još uvijek ustrojbeno i značenjski odražava prihvatljivu stupnjevitost dvodjelnosti (*dona-munera*) može postati temeljem za liturgijsku teologiju. Na ovome mjestu stupnjevitost značenja, osobito kad je posrijedi *donum*, poduprta je binomom koji nalazimo u Rimskome kanonu: *donis ac datis*.⁷⁵

⁶⁹ »Ad offerenda munera, domine, laeti concurrimus, supplices implorantes, ut [et] uenerando gloriam nuntiantis sumamus gratiam nuntiat: per« (Ve 233); »Offerendorum tibi munerorum, deus, auctor et dator, praesta, ut quod sanctis martyribus in persecutione contulisti claritatem, nobis fiat in deuotione praesidium: per« (Ve 687); »Offerendorum tibi munerum auctor et dator, presta, ut hoc sacrificium singulare, quod sanctis tuis in passione contulit claritatem, nobis tribuat in deuotione praesidium: per« (Ve 705).

⁷⁰ »Purifica nos, misericors deus, ut aeclesiae tuae praeces, quae tibi gratiae sunt pia [:sacra:] munera deferentes, fiant expiatis mentibus gratiores: per« (Ve 979); »[...] magis nos ad cultum nominis tui pio largiens munere prouocari, quam deuota castigatione compelli; et clementer indulgens, ut seruilis me[t]us [...] in effectum transeat filiorum: per« (Ve 1099).

⁷¹ »Benedictiones tuas te largiente percipiant, quas humili + indesinenter expectant: sed ut munera conlata custodiant, pie iusteque sperata percipiant: per« (Ve 268)

⁷² »Altaribus tuis, domine, munera terrena gratanter offerimus, ut caelestia consequamur; damus temporalia, ut sumamus aeterna: per« (Ve 91).

⁷³ »Suscipe, domine, propitius aeclesiae tuae munera, et sanctorum praecibus nos tuere, qui tuae iustitiae sunt placentes: per« (Ve 58); »Fiant, domine, tuo grata conspectui munera supplicantis aeclesiae; et ut nostrae saluti proficiant, adsit intercessio beata sanctorum: per« (Ve 1179).

⁷⁴ Još i više od navedenih primjera za ovu su tematiku važni neki izrazi i sintagme koje pokazuju sukladnost istoznačnica: *munus, munera: benedictionis sanctae* (Ve 581); *bonorum tuorum* (Ve 1056); *devotorum tuorum* (Ve 253); *tuae glorificationis* (Ve 353); *gratiae tuae* (Ve 951); *gratiae ad hanc gloriam veniendi* (Ve 704); *tuae laudis* (Ve 693); *secundi meriti* (Ve 954); *offerentium tibi* (Ve 119); *redemptionis nostrae* (Ve 417); *sacramenti* (Ve 167; 652); *sanctificationis* (Ve 814); *caelestis vitae* (Ve 658); *capaces efficiat* (Ve 924); *participatio* (Ve 230); *recordatio* (Ve 1255); *servitus* (Ve 951). Osim toga spektar pripadnih glagola uistinu je širok: *adhibere, adsumere, agnoscere, conciliare, commendare, consequere, custodire, efficere, explere, inlustrare, offerre, prosequere, eligere, respicere, concurrere, praesidere, reddere, satiari, vivificare, relevare, fieri, replere, suscipere*,... ali se svi mogu podijeliti u tri stupnja prema logici prefiksā.

⁷⁵ Spominjem primjere iz: BLAISE, A. *Le vocabulaire latin des principaux thèmes liturgiques. Ouvrage revu par Dom Antoine Dumas*, Turnhout 1966. (dalje: BLAISE), §§ 246; 251; 253; 256; 267; 269. Osobito: »Deus, qui cum muneribus nullis indigeas ipse nobis concta [=cuncta] largiris: accipe propitius, quae de tuis donis tibi nos offerre uoluiti, non solum nostrae reputans deuotioni quae tua sunt, sed etiam per haec nos ad caelestia regna perducens: per« (Ve 551).

Donum se može u širem smislu shvatiti kao pneumatološki sinonim, ne zato što bi izričito odgovarao Duhu Svetomu, nego zato što sve od Boga darovano ovisi o Duhu (žiotvorcu). Možda je važnije od svega uočiti smještenost izraza *donum* unutar otajstvena polazišta *mysterium*. *Donum* na prvome mjestu jest otkupljenje u Kristu. Bez teološkoga postulata stvorenosti i darovanosti Božjega udioništva u liturgiji nema uporišta govor o *munus* i *sacrificium*.

Da bi imenica *munus* bila jasnija u svome izvornom značenju pomaže kratak pogled na glagol *munio* koji u značenju povlači za sobom ili upućuje na glagole: *cingere*; *firmare*; *defendere*; *tueri*; *obvalare*; *instruere*.⁷⁶ Etimološki tomu glagolu pomažu slike stvaranja obrambenih zidova, osiguravanje ili pak označivanje puta. Terminološko podrijetlo misao spaja s: *protectio*, *auxilium*, *defensio*, *praesidium* i s nizom pojmova koji odražavaju duhovsku dimenziju.⁷⁷ No, glagol *munire* kao da u liturgijskome poimanju ne pripada istomu okruženju kojemu pripada *munus*. Glagol *munire* pretežito je korišten u euharistijskome kontekstu,⁷⁸ ali se na njega ne ograničuje, tj. može se primijeniti na bilo koju molitvu u kojoj se traži zaštitnički Božji zahvat.⁷⁹ On nema tipično i tehničko značenje imenice *munus*, nego se rabi u općenitome smislu ili precizira izraze *protectio* i *auxilium*. I takav podatak upozorava na nešto čime je čovjek od Boga obdaren, poduprt, osnažen i to gotovo na razini dužnosti, a dužnost u hrvatskome jeziku ima ima veze s dugom.

Sacrificium

Želimo li uspostaviti značenjsku gradaciju, onda se na *donum* i *munus* navođuje izraz *sacrificium*. U sada već klasičnome ustroju liturgijskih molitava, građenome na shemi: *mysterium* – *actio* – *vita*, specifičnost ovoga izraza pripadala bi okviru koji određuje *vita*.

⁷⁶ »[...] est moeniis, seu muris quodadmodo cingere, atque adeo firmare, fulcire, defendere, tueri, obvallare, instruere [...] b) Speciatim *munire viam* est facere, reficere, sternere lapidibus« (FORCELLINI, III, 312).

⁷⁷ I to može potvrditi poneki primjer: »Repleti sumus, domine, muneribus tuis. Tribue quaesumus [ut] et eorum emundemur effectu et muniamur auxilio« (*Ve* 636); »Inclinantes se, domine, maiestati tuae propitiatus intende, ut qui diuino munere sunt refecti, caelestibus semper muniantur auxiliis« (*Ve* 485); »Ad defensionem fidelium, domine, quaesumus, dexteram tuae maiestatis extendende; et ut perpetua pietatis tuae protectione muniantur, intercessio pro his non desit martyrum continuata sanctorum« (*Ve* 834). Glagol povezan s *munus* je *muneror*, i susreće ga se u teološkoj tradiciji. ODO, *Expositio in Canonem Missae* (PL 160,1055): »Haec munera. Solemus illos munerare a quibus aliquid molimur obtinere. Haec munera quibus te in pane terreno muneramus, ut obtineamus eum coelestem; haec munera quibus in corporali cibo te muneramus, ut alimentum inde spirituale consequamur; haec munera, quibus te muneramus in substantia panis et vini, ut percipiamus inde corpus et sanguinem Christi«

⁷⁸ Usp. BLAISE, § 250, 398.

⁷⁹ Usp. BLAISE, § 72, 184.

Poštujući gore rabljenu logiku objašnjavanja izraza, i u slučaju ovoga izraza posežem za molitvama iz *Ve*. *Sacrificium* i *sacrificia* u molitvama se javljaju na različite načine, i u nominativu i u akuzativu, ili kao sredstvo i posredništvo. U prvome se slučaju veže uz glagole: *conferre*,⁸⁰ *emundare*,⁸¹ *efficere exigendum*,⁸² *reddere acceptum*⁸³. Svi ti izrazi lako se mogu naći natkriljeni životnim kontekstom liturgijskih molitava (*vita*), možda i zbog toga što su stvarani kao složenice bilo s prefiksima *con* i *re*, bilo s *e/ex*.⁸⁴

Tekst koji se nameće kao najvažniji za ovo istraživanje jest *Ve* 1326, jer sadrži *sacrificium* u množini i jer iz njega izranja jasan trag povijesti spasenja, odnosno sakramentalna logika liturgijskoga. No, ni ovdje se ne smije podleći napasti da se izraz *sacrificium* tumači jednoznačno. U *Ve* 1326 može biti prepoznat dvostruki cilj: *devotio* i *salus*. To su kategorije koje treba uvelike poštovati u pokušaju stvaranja stupnjevitosti značenja, a ponegdje je unesen i pridjev *votivus*: »Sint tibi placita, domine, populi tui uotiu sacrificia, et quod fragilitas nostra non impetrat, eorum supplicatio pro quorum gloria deferuntur obtineat: per«⁸⁵. Sintagma *tua sancta* pokazuje specifičnu dinamiku blisku predloženoj trodjelnoj shemi.⁸⁶

⁸⁰ »Offerendorum tibi munerum auctor et dator, presta, ut hoc sacrificium singulare, quod sanctis tuis in passione contulit claritatem, nobis tribuat in deuotione praesidium« (*Ve* 705).

⁸¹ Usp. *Ve* 523.

⁸² »Sit nomini tuo, domine, hoc sacrificium, cum exhibetur acceptum, ut efficiatur iugiter exigendum: per« (*Ve* 464).

⁸³ Usp. *Ve* 523.

⁸⁴ Glede pridjeva *praesens*, evo nekoliko tekstova u kojima se nalazi: 1) »Da, quaesumus, domine, lumen intelligentiae paruulis tuis, ut pro ueteris gratia sacramenti praesentis sacrificii gratia succedente sic gloriemur nobis, ut non abutamur antiquis: per« (*Ve* 248); 2) »Satisfaciat tibi, domine, quaesumus, pro anima famuli tui illius sacrificii praesentis oblatio; et peccatorum ueniam quam quaesiuist inueniat: per« (*Ve* 1142); 3) »Praesenti sacrificio, domine, tua generaliter exultet aeclesia, quo infirmitatis eius sunt adsumptae primitiae, ut diuinae particeps fieret ipsa potentiae: per« (*Ve* 1269); 4) »Sacrificiis praesentibus, domine, quaesumus, intende placatus, ut et deuotioni nostrae proficiant et saluti: per« (*Ve* 1326).

⁸⁵ *Ve* 157; 260. Evo i drugih primjera: »Sancta tua nos, domine, quaesumus, et uiuificando renouent, et renouando uiuificent: per« (*Ve* 1078); »Da nobis, domine, quaesumus, ambire quae recta sunt et uitare quae noxia, ut sancta quae capimus non ad iudicium nobis, sed proficiant potius ad medellam: per« (*Ve* 423); »Exaudi, deus, orationem nostram; et tua sancta, quae sumpsimus, non ad iudicium nobis prouenire patiaris, sed ad remedium propitiationis immense: per« (*Ve* 496); »Repleti, domine, donis tuis in tuorum festiuitate sanctorum, presta, ut haec sancta mysteria, quae celebramus uotis, experiamur auxiliis: per« (*Ve* 750).

⁸⁶ Usp. *Ve* 750 i *Ve* 1078.

Uz akuzative *sacrificium*, *sacrificia* prisutni su sljedeći glagoli: *accipere*,⁸⁷ *celebrare*, *deferre*, *exhibere*,⁸⁸ *frequentare*, *immolare*,⁸⁹ *intendere*,⁹⁰ *offerre*,⁹¹ *su-
scipere*,⁹² *tribuere*, dok se uz dativ i ablativ nalaze oni glagoli koje smještamo u područje *mysterium-actio*: *absolvere*, *aptare*, *emundare*, *exultare*, *intendere*, *intervenire*, *tribuere*, *gustare*.⁹³

Višeznačnost, ali i bogatstvo latinskoga jezika odražava se na poseban način u prinošenju darova i posvećivanju kao i u molitvama *super oblata*. Darovi obuhvaćaju slavljeničku cjelovitost: *predslavlje*, *slavlje* i *postslavlje*. Možda će iznenaditi činjenica što se u Predaji ne pronalaze lako terminološke podudarnosti predložene gradacije: *dona*, *munera*, *sacrificia*.⁹⁴ U tome se izrazu u odnosu na druge, najviše

⁸⁷ »Accipe, domine, sacrificium singulare, quod maiestati tuae semper et redditur et debetur: per« (*Ve* 463).

⁸⁸ »Da, quaesumus, domine deus noster, gratiae tuae donis et iustificari nos semper et instrui, quos cotidianum tibi sacrificium praecipis exhibere: per« (*Ve* 661).

⁸⁹ »Sacrificium tibi, domine, pro sanctorum martyrum nataliciis immolamus; ut quorum gaudemus / praesidiis, gloriam frequentemus: per« (*Ve* 48).

⁹⁰ »Sacrificium tibi, domine, celebrandum placatus intende; quod et nos a uitii nostrae condicionis emundet, et tuo nomini reddat acceptos: per« (*Ve* 523).

⁹¹ »Sacrificium tibi, domine, laudis offerimus in uenerabilium commemoratione sanctorum. Da, quaesumus, quod illis contulit gloriam, nobis proficiat [ad] salutem: per« (*Ve* 106).

⁹² »Suscipe, domine, sacrificium placationis et laudis, quod nos interuenientibus sanctis et perducat ad ueniam, et in perpetua gratiarum constituent actione: per« (*Ve* 33).

⁹³ U analiziranju izraza *sacrificium* Ellebracht polazi od definicije sv. Augustina: »Proinde verum sacrificium est omne opus quo agitur, ut sancta societate inhaereamus Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus« (AUGUSTINUS, *De civitate. Dei* 10, 6; *PL* 41, 283). Euharistija je nazvana *sacrificium singulare* ... »in the second place it represents specifically the gifts brought by the faithful to the altar in the offertory rite« (ELLEBRACHT, M. P., *Remarks on the vocabulary*, nav. dj., 77). Kad *sacrificium* označuje euharistiju, sa sobom nosi obilježje sakramentalnosti. »It designates the Eucharist as a whole; it refers to the gifts brought by the faithful. Twice at least, these gifts are related to the broader interpretation of the word *sacrificium* which includes the works of Christian charity and fasting« (ELLEBRACHT, M. P., *Remarks on the vocabulary*, nav. dj., 79-80). Vidljivo je da ne daje preveliku važnost rijetkim slučajevima kada taj izraz označuje *svete prilike*. »Au pluriel, le mot *sacrificia* désigne les dons portés à l'autel en vue du sacrifice« (DUMAS, A., *Pour mieux comprendre les textes liturgiques du Missel Romain*, u: *Notitiae* 6 [1970.] 198). To olakšava pristup kojim čitamo trijadu: *dona*, *munera*, *sacrificia*: »Sacrificium, quindi, è la dedicazione anticipata di un progetto concreto di vita [...], ma che non si esaurisce in un'esecuzione esterna pur puntuale e completa: essa comprende anche uno scopo ultimo dell'offerta: l'essere graditi a Dio, *mentes nostras reddas acceptas* o il meritare di partecipare in modo degno, e quindi con animo riconciliato, alla celebrazione della Pasqua di Cristo: *a peccatis mundati, ad celebrandam Filii tui passionem mereamur esse devoti*« (MENEGHETTI, A., »*Oblatio spiritalis*«, nav. dj., 231).

⁹⁴ Kao neizravna svjedočanstva jednako su korisni oni tekstovi koji ujedinjuju barem dvije razine: »Multi quippe habent multa Dei dona, et nesciendo a quo habent, impia vanitate jactantur. Nemo est autem donis Dei beatus, qui donanti existit ingratus. Quia et illud quod inter sacra

zrcali posvetna dimenzija, a *sacrum facere* jest nešto što eminentno pripada Bogu. Čovjek može žrtvovati samo ako Bog prihvaća žrtvu, kako to pokazuju sljedeće

mysteria cor habere sursum jubemur, ipso adjuvante id valemus, quo jubente admonemur: et ideo sequitur, ut de hoc tanto bono sursum levati cordis, non nobis gloriam quasi nostrarum virium tribuamus, sed Domino Deo gratias agamus« (AUGUSTINUS, *De bono viduit. liber*, PL 40, 443. Odnos između *dona* i *sacrificia*); »Sanctificatio nulla divina et vera est, nisi ab Spiritu sancto [...] Spiritu enim sancto ad unitatem colligimur, non ab unitate dispergimur« (AUGUSTINUS, *Sermo VIII*, PL 38, 72. Sažetak odnosa između *sanctificationem* i *Spiritum Sanctum*); »Alia namque sunt dona illius, sine quibus ad vitam nequaquam pertingitur, alia quibus vitae sanctitas pro aliorum utilitate declaratur [...] In his igitur donis sine quibus ad vitam perveniri non potest, sanctus Spiritus sive in praedicatoribus suis, sive in electis omnibus semper manet [...]« (GREGORIUS MAGNUS, *Moralium lib. II*, LVI, PL 75, 598. Odnos između *dona* i *sancta*); »Vide quanta potentia sit Spiritus sancti. In baptismo peccatorum abremissa donantur, in adventu Spiritus sancti virtutum munera conferuntur, et a confirmatis, signorum miracula celebrantur. Solent enim veritatis alieni, etiam de syllabis calumniari. Nam cum de Trinitate dictum absolute noverimus, *quoniam ex ipso et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (Rom VIII), plus esse ex ipso quam per ipsum, et item praepositionem hanc, id est per, majoris praerogative esse asserunt quam in ipso. Sed si in ipso de Spiritu sancto cum diminutione potestatis dictum arbitrantur, audiant praepositionis hujus magnificentiam, et accipiant quia etiam secundum ipsorum assertionem de Spiritu sancto intelligendum est. *In ipso*, inquit, *vivimus, movemur, et sumus* (Act XVII). Et merito in ipso vivimus, movemur et sumus, in quo reparati et regenerati sumus. Sed et per ipsum etiam ad Spiritum sanctum referendum esse agnoscimus sicut habes. *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae* (I Cor. XII). Item ad Haebreos: *Qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo*: Et iterum: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per ipsum sanctum qui datus est nobis*. Nam si et de Patre intelligamus, ex ipso et ex Spiritu sancto dictum similiter invenimus. Sicut in Joannis Evangelio habemus: *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, Spiritus est* (Joan. III). Et in conclusione capituli: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*. Sic ergo non praejudicet Spiritui sancto, cum supresso ejus nomine Patris ac Filii opera commemorantur, sicut Pater et Filius non negantur, quando specialiter Spiritus sanctus opus ac virtus asseritur, sicut legimus in Actibus apostolorum: *Vos baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies* (Act. I). Sicut et in Evangelio de singulari persona Spiritus sancti continetur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei* (Joan. III). Nunquid hoc loco Pater et Filius, quia minime nominantur, tanto ac tam divino muneri defuisse crederentur? Non ita est. Nam absque dubio dum sancto Spiritui cum quo eis una substantia est mysteriis beneficiisque junguntur, etsi non commemoratione, unitate tamen pietatis atque operis praesentantur« (PASCHASIUS DIACONUS, *De Spiritu Sancto*, lib. II, IV [PL 62, 31-32]. Još jedanput odnos između *dona- sancta.*); »Sic et sacrificia terrenarum oblationum et spiritalium (sacrificiorum) praedicta ostendimus a primordio [...] V, 5: Sic itaque sacrificia spiritalia laudis designantur, et cor contribulatum acceptabile sacrificium demonstratur. V, 6: Itaque, quomodo carnalia sacrificia reprobata intelleguntur [...] ita sacrificia spiritalia accepta praedicantur [...]« (TERTULLIANUS, *adversus iudaeos* V, 1 [CCL 1/2I, 1349]); »Qui enim sequitur litteram, translata uerba sicut propria tenet neque illud, quod proprio uerbo significatur, refert ad aliam significationem, sed si ‚sabbatum‘ audierit uerbi gratia, non intellegit nisi unum diem de septem, qui continuo uolumine repetuntur; et cum audierit ‚sacrificium‘, non excedit cogitatione illud, quod fieri de uictimis pecorum terrenisque fructibus solet. Ea demum est miserabilis animi seruitus, signa pro rebus accipere; et supra creaturam corpoream, oculum mentis ad hauriendum aeternum lumen leuare non posse« (AUGUSTINUS, *De doct. christ.*, III, IV-V [CCL 32, 83]).

molitve: »Sacrificium tibi, domine, celebrandum placatus intende; quod et nos a uitii nostrae condicionis emundet, et tuo nomini reddat acceptos: per« (*Ve* 523); »Suscipe, domine, sacrificium, cuius te uoluisti / dignanter immolatione placari, et presta, quaesumus, ut huius operatione mundati bene placitum tibi nostrae mentis offeramus effectum: per« (*Ve* 1302).

Oblatio

Izraz *oblatio*⁹⁵ ne treba poistovjetiti s *oblata(um)*. To je izraz prinošenja i činjenja (*actio*).⁹⁶ Ima puno tekstova iz starine koji su izravni. Temeljna *oblatio* jest Krist koji se prinosi i svaka druga *oblatio* u kršćanskoj liturgiji ovisi o njoj.⁹⁷ Taj izraz obuhvaća i sudjelovanje na Kristovoj žrtvi, pri čemu je česta uporaba glagola *accipere*.⁹⁸ Kao bliske izraze navodim sljedeće: *hostia, sacrificium, munus*, koji se često prinosi *in conspectu tuo, ante conspectum tuum*.⁹⁹ Zbog *donum* u istome kontekstu možemo govoriti o otajstvu i spomenčinskome dinamizmu, ali je također istina da *oblatio* ostaje otvorenom za druge dinamizme, posebice za sudjelovanje (*methexis*) povezano s *munus*.¹⁰⁰

⁹⁵ »Actus offerendi (*proforá, anáthema*) [...] 2. Concreto, uti ajunt, sensu est ipsum donum quod sponte fit, *dono gratuito, presente*« (FORCELLINI, III, 427).

⁹⁶ »Wie alle Wörter mit dem Suffix *-tio* bezeichnet *oblatio* eine Handlung« (HAUNERLAND W., *Die Eucharistie und ihre Wirkungen im Spiegel der Euchologie des Missale Romanum, LQF* 71, Münster 1989., 145).

⁹⁷ Usp. BLAISE, § 193, 327. Osim toga: »[...] nunc etiam carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum una Corporis et Sanguinis tui implet *oblatio* (Leo-M. Sermon. 59, lect. 9, 14 sept.)« (BLAISE, § 234, 380).

⁹⁸ Usp. BLAISE, § 247, 394-395.

⁹⁹ Usp. BLAISE, § 247, 394-395.

¹⁰⁰ I euhologija i drugi bliski tekstovi to pokazuju: 1) »Descendat igitur, Domine, super hoc altare compar tuus natura ille consolator Spiritus, qui et oblatum in eo sanctificet munus et degustantium corda expiando inhabitet, atque pro omnibus offertur peremniter in sinu Matris Ecclesiae adunatos reseruet. Amen« (LIBER MOZARAB. SACRAM. 917, *post pridie*); 2) »Munera autem et oblationes et sacrificia omnia in typo populus (sc. Iudaeorum) accepit« (IRENEUS, *Adv. haer.* 4,19,1; versio lat. saec. II-III [1,619 *Stieren; Harvey* 2,210; *PG* 7, 1029 C]); 3) »Prius ergo oblationes sunt comendandae, ac tunc eorum nomina, quorum sunt, edicenda; ut inter sacra mysteria nominetur, non inter alia, quae ante praemittimus, ut ipsis mysteriis viam futuris precibus aperiamus« (INNOCENTIUS I [401-417], *Ep.* 25,2,5, *Ad Decentium ep. Eugubinum* [PL 20,553 B - 554 A; JK 311]); 4) »Sic et sacrificia terrenarum oblationum et spiritalium (sacrificiorum) praedicta ostendimus a primordio [...] *V,5*: Sic itaque sacrificia spiritalia laudis designantur, et cor contribulatum acceptabile sacrificium demonstratur. *V,6*: Itaque, quomodo carnalia sacrificia reprobata intelleguntur [...] ita sacrificia spiritalia accepta praedicantur [...]« (TERTULLIANUS, *Adversus Iudaeos* V,1 [CCL I/II,1349]).

Pojmovna blizina *munus* i *oblatio* pomaže nam u uviđanju da je *oblatio* ponekad smatrana darom koji se donosi, ali koji još nije posvećen, nešto nalik onomu što izražava *munus*. *Oblatio* i *munus* razlikuju se u svjetlu pojma *sacrificium*. *Munus* ne treba postati *oblatio*, niti *oblatio sacrificium*, dok svaki liturgijski *sacrificium* treba biti i *oblatio* i *munus*.¹⁰¹ Prelazak preko *oblatio* od *dona* do *munera* obuhvaća dvostruki objekt.¹⁰² »Duhovna žrtva« vodi k ispunjenju, k preobrazbi u vječni dar (*munus aeternum*).¹⁰³

Učinak naznačen unutar sadržaja izraza *oblatio* jest stvaranje uvjeta koji dopuštaju pristup k Bogu, zajedništvo s njim, sličnost Bogu i oslobađanje od bilo koje zapreke koja bi priječila istinsko slavljenje (što je podudarno s kristološkim vidikom).

Izravan primjer sudjelovanja nalazi se u tekstu sljedeće molitve: »Purificet nos, quaesumus, domine, muneris praesentis oblatio, ut dignos sacra participatione perficiat« (*Ve* 222).¹⁰⁴

Veliku ulogu u oblikovanju imenice, a time i značenja izraza *oblatio* (*oblata*) ima glagol *offero* (*ferre; opponere; praesentem sistere; exhibere*)¹⁰⁵ kao jedan od

¹⁰¹ Blaise donosi i glagole koji se odnose na žrtveni prinos: »*deferre*, apporter (avec idée de révérence, de déférence); *exhibere*, présenter; *immolare*, immoler (au sens spirituel); *dicare*, *sacrare*, *consecrare*, consécérer« (BLAISE, § 244, 392). »Il senso dell'*oblatio* riposa tutto sul valore semantico di *commercium*. L'*oblatio*, infatti, diventa il punto d'incontro tra la condiscendenza di Dio e la libera disponibilità umana« (MENEGETTI, A., »*Oblatio spiritalis*«, nav. dj., 239).

¹⁰² Meneghetti o tome kaže: »La duplice domanda possiede pure un duplice oggetto: i doni offerti e gli oranti stessi, ma l'inciso di mezzo aggiunge un terzo centro d'attenzione che diventa il perno attorno al quale ruotano le due petizioni. Sarebbe utile riuscire a cogliere in questa analisi tutte le possibili implicazioni esistenti, da una parte, tra *oblatio spiritalis* ed *haec dona* e, dall'altra, tra queste due espressioni e *nos – munus aeternum*« (MENEGETTI, A., »*Oblatio spiritalis*«, o.c., 263-264).

¹⁰³ »The gifts of the Spirit are poured out on the faithful continually, and it is in the celebration of the liturgy that the Christian experiences again and again the power – *sacramentum/virtus operis* – of the mystery of Christ. The *sacramentum* is not the only gift of Christ [...] Neither the *sacramentum* nor the *exemplum* is complete in itself, but the evocative use of *oblatio* draws together the mystery of the *oblatio* of Christ at Calvary, the *virtus operis* of that mystery, made present in the liturgical assembly through the lections and the homily, the *oblata* of their lives, lived in conformity to the cross as seen in their giving of alms. Does this particular use of language continue in the Leonine texts in the liturgy? Leo uses the word *oblata* by itself in only two *super oblata*; again twice he uses it in the phrase *munera oblata* and once in connection with both *donum* and *munus*.« (HOLETON, D. R., *The Sacramental Language of S. Leo the Great. The Study of the Words »munus« and »oblata«*, u *Ephemerides Liturgicae* 92 [1978.] 155 e 157)

¹⁰⁴ Isto se može reći i za sljedeću molitvu: »Oblationes populi tui, domine, quaesumus, placatus intende, quibus et sanctorum martyrum celebramus in honorem tui nominis passionem, et nobis indulgentiam suppliciter inploramus« (*Ve* 825).

¹⁰⁵ »Offerre est ante aliquem *ferre*, *opponere*, *praesentem sistere*, *exhibere* [...]« (FORCELLINI, III, 476).

najvažnijih u području ovoga istraživanja. Ponekad sâm objekt glagola nije naznačen, ali često jest.¹⁰⁶ Najčešće su to: *dona, munera, sancta*, pračena precizacijom da se prinose Bogu Ocu a ponekad je to *sacrificium laudis*. U kršćanskome govoru ne misli se na sakrifikalni kulturni kontekst,¹⁰⁷ jer su objekti glagola *offerre* već ‘oduhovljeni’ ili pak na putu ‘oduhovljenja’. I to možemo pokazati navodeći primjere iz *Ve*, gdje se rabi: *beneplacitum effectum; affectum congruentem; deuotionem suam; dona sollemnia; hostias (laudis); debitas laudes; ieiunium; laudes et munera; munera (sacranda; grata; oblata; terrena; sacrificium (laudis); nostrae seruitutis); splendida uota; gratiarum actiones; nomina ...*¹⁰⁸

Glagol *offerre* ima nosivu i odlučujuću teološku vrijednost, ali je i zahtjevan za raščlanjivanje. Prednost leži u tome što je već uvelike istražen unutar složenosti

¹⁰⁶ Usp. BLAISE, §§ 55; 86; 244; 245; 95).

¹⁰⁷ »So wird auch durch das Zeugnis christlichen Autoren erhärtet, was all den genannten Texten der vorchristlichen Antike zu entnehmen war: Offerre ist kein kultischer Terminus. Wenn es im Umkreis eines Opfers gebraucht wird, heißt es bestenfalls ‘(zum Opfer) herbeibringen’, niemals aber meint es den eigentlichen Opferakt« (BERGER, R., *Die Wendung »offerre pro« in der römischen Liturgie*, LQF 41, Münster 1965., 42). Povezanost između *hostia*, *offerre* i *sacrificium* treba tražiti od Tertulijana nadalje. Nakon što je jedanput uspostavljen odnos među njima *oblatio* ne postaje istoznačnicom *sacrificium*, nego je »ein Teil der Eucharistie und des darin gefeierten sacrificium« (*Isto*, 53). »’Offerre’ bekommt bei Tertullian unter beibehaltung seiner bisherigen Funktionen die Aufgabe, das Beten und vor allem die Eucharistiefeyer zu bezeichnen. Es enthält dabei nicht, wie man meinen könnte, die Opfervorstellung; vielmehr grenzt der Terminus die Eucharistie von den heidnischen Opferbräuchen ab, kennzeichnet die Eigenart der Eucharistie als eines Lobopfers. Andererseits enthält die mit ‘offerre’ bezeichnete Eucharistie nach Tertullians ausdrücklichen Zeugnis das vollkommene Opfer, und dieses Herrenopfer wird bei ‘offerre’, soweit es die Eucharistie bezeichnet, assoziativ mitgemeint« (*Isto*, 59-60).

Ciprijan će protumačiti odnos između *offerre* i *sacrificium*: »Für gewöhnlich meint offerre die ganze Eucharistiefeyer. Auf den Zetteln des Thesaurus weis eine Notiz darauf hin, daß im Brief 63 der Ausdruck des ersten Kapitels ‘in calice dominico sanctificando et plebi ministrando’ später immer als bloßes ‘offerre’ wiederkehre - mit anderen Worten: das ‘offerre’ umfasse die beiden Tätigkeiten des ‘sanctificare’ und des ‘plebi ministrare’, also beide Hauptteile der Eucharistie« (*Isto*, 62).

¹⁰⁸ Usp. *Ve*, *Wortverzeichnis*, 351. »Offerimus tibi, domine, fidelium tuorum dona sollemnia [...]« (*Ve* 28); »Hostias, domine, quas nomini tuo sacrandas offerimus, apostolica prosequatur oratio, per quam nos expiare tribuis et defendi« (*Ve* 367) (Slično u: *Ve* 1133). »Quorum gloria[m] hodierna festiuitate recolentes hostias tibi laudis offerimus« (*Ve* 29); »Unde laetantes inter altaria tua, domine uirtutum, hostias tibi laudis offerimus, et cetera« (*Ve* 202) (Slično u: *Ve* 285; 314; 760; 767; 845; 999; 1235). Evo i slučajeve u kojima je vidljiv odnos između molbe da dar bude prihvaćen i spasenja: »Suscipe, quaesumus, domine, munera, quae de tuis offerimus collata beneficiis; et quod nostrae deuotioni concedis effici temporalis, tuae nobis fiat praemium redemptionis aeternae« (*Ve* 575); »Deus, qui cum muneribus nullis indigeas, ipse nobis munera cuncta largiris: accipe propitius, quae de tuis donis tibi nos offerre uoluisti; non solum nostrae reputans deuotioni quae tua sunt, sed etiam per haec nos ad caelestia regna perducens« (*Ve* 551) (*Usp. Ve* 89; 228. Per *sacrificium laudis: Ve* 106; 755; *sacrificium seruitutis: Ve* 840).

fenomena žrtvovanja i liturgije općenito.¹⁰⁹ Široka primjenjivost glagola *offerre* pokazuje kakvoću kompozicije i obogaćenja koja proviru iz osnove *ferre*, otvorena za nadograđivanje prefiksima: *deferre*; *praeferre*; *afferre*; *inferre*; *proferre*; *conferre*; *referre*.¹¹⁰

Pokuša li se na temelju drugih jezika tražiti značenje u latinskoj liturgijskom jeziku, redovito to neće pridonijeti bistrenju pojmova, jer nema podudarnosti. Takav je slučaj njemačkoga *opfern*, koji se poglavito veže uz glagol *operari* i time snažnije naglašava dimenziju koju stavljamo u područje *actio* sa širokom primjenom.¹¹¹ Na sličnoj je ravni i hrvatski prijevod, s temeljnim glagolom *nositi* (odakle nastaje *prinošenje*) ili prikazanje što je već teološki odmak u pristupu. On se naime oslanja na izraz *praesentatio*, što bi trebalo produbiti raspravom o odnosu *prikazanja* s iznimno složenom spomenčinskom odrednicom 'ponovnoga posadašnjenja' (*repraesentatio*), o čemu se u pripremanju darova ne može govoriti s tim sakramentalnim značenjem.

¹⁰⁹ »Die bisherigen Überlegungen lassen sich kurz in folgende Leitsätze zusammenfassen: 1. 'offerre' meint bei den lateinsprechenden Christen in spezieller Anwendung zunächst das Bringen der Speisen für die Eucharistiefeier. 2. Es wird sodann (wohl im Zusammenhang mit einer stärkeren Akzentuierung dieser materiellen Gaben) Bezeichnung für die gesamte Eucharistiefeier und wird in diesem Sinne mit den verschiedenen Materialien verbunden, die bei der Eucharistie verwendet werden. 3. Es tritt dadurch zusehends in den Sinn- und Sprachraum des Opfers, und zwar durch Abfärbung des inneren Gehaltes der Eucharistie auf den anderweitig hergekommenen Terminus... »'Offerre' meint in den liturgischen Texten zunächst einfach die Eucharistiefeier. Die Opfervorstellung ist darin eingeschlossen, steht zunächst aber nicht im Vordergrund. Vielmehr prägt sich in dem Sonderterminus offerre das Wissen der Christen aus, daß sich diese Eucharistie von den heidnischen sacrificia und operationes zutiefst unterscheidet. Viel stärker als die Opfervorstellung assoziiert sich der Gedanke an das Darreichen, an das Hinlegen auf den Altar. Die Wendung 'offerre pro' meint demnach zunächst vor allem die Meßfeier und Oblation für jemanden oder etwas. Erst in jüngerer Texten wird darin stärker das Motiv anklingen, für jemanden werde das Opfer dargebracht; die Sorge, man könne dadurch die Eucharistie auf eine Stufe mit den heidnischen Opfern stellen, brauchte da nicht mehr zu bestehen.« (BERGER, R., *Die Wendung »offerre pro«*, nav. dj., 64; 79-80).

¹¹⁰ Usp.: AMBROSIUS, *De Nabuthae* 16,67 (CSEL 32 II, 511, 7-10 et 512, 7-11 Schenkl, PL 14, 753 B; 753 D): »[...] ab ipso accepistis quod offeratis, ipsius est quos ei soluitis. dona, inquit, mea et data mea, hoc est quae offertis mihi dona data sunt mea; ego ea dedi vobis atque donavi [...] non exigo quae mea sunt; est quod de uestro positus offerre studium deuotionis et fidei. non sacrificiorum ambitione delector; tantummodo, o homo, immola deo sacrificium laudis et redde altissimo uota tua«

¹¹¹ Usp. KACZYNSKI, R., *Das Opfer Christi und die Darbringung der Kirche*, HEINZ, A. – RENNING, H. (prir.), *Gratias agamus. Studien zum eucharistischen Hochgebet. Für Balthasar Fischer*, Pastoralliturgische Reihe in Verbindung mit der Zeitschrift »Gottesdienst«, Freiburg-Basel-Wien 1992., 157.

Hostia

*Hostia*¹¹² je izraz koji je, zajedno s *oblatio* i *sacrificium*, dobio važnost kako u liturgijskome tako i u duhovnome smislu osobito u pojedinim razdobljima teološke misli.¹¹³

Nikada se izrazu *hostia* ne može pridati istoznačnica riječi *victima*¹¹⁴: *hostia* su naime darovi pripremljeni za obrednu žrtvu. Na tome tragu i *sacramentum* ima zajedničkih točaka s darovima, ali posvećenim.¹¹⁵ Razlika se nalazi u prospetičnosti ili anamnetičnosti, ovisno o kontekstu i ključu čitanja. Terminološki *hostia* ima obilježje da uspostavlja narušen red kako bi bila ugodna (*ut placeat*), primjerena časti i dostojanstvu (*honori et dignitati*) primatelja. Ako *honor* ima veze s *acceptabilis*, navlastito to vrijedi za izraz *hostia*.

Obično se *hostia* shvaća u smislu *hostiae laudis*, ili na općenitiji način i izvan euhološkoga okvira kao: *accepta, collata, inmolanda, oblata, placabilis, placita, praesens, aeclesiae, devotionis* ... Možda na prvi pogled postaje sugestija tipično žrtvenoga govora, ali i najnavodeniji novozavjetni spis – *Poslanica Hebrejima* – rabi taj pojam (*hostia laudis*) u puno širem smislu.¹¹⁶ Radi se poglavito o davanju hvale. Iz rečenoga se može ustvrditi da taj izraz u sebi sadrži snagu koja povezuje razlog zahvaljivanja i njegovo ostvarivanje kao pneumatološki čin.¹¹⁷

¹¹² »Est vivum animal, quod in sacris mactatur in honorem deorum [...] Hostia dicta est ab *hostire*, ferire, ut placeat [...] Improprie *hostia* est signum in caelo, seu potius pars signi Centauri. Fingitur enim is manu tenere hostiam, quae est animal quadrupes« (FORCELLINI, II, 682-683).

¹¹³ »Die theologische Bedeutung des Wortes *hostia* (im Singular) kann also mittelbar auch wichtig sein für die genannten Texte, insofern sie mögliche Konnotationen nennt, die in den Texten selbst nicht zu finden sind, dennoch aber im Hintergrund mitschwingen. Die theologische Bedeutung von *hostia* ist ohne Zweifel vielschichtiger und größer. Einmal wird die Selbsthingabe eines Heiligen als heilige Opfergabe bezeichnet. Einmal kommt auch zum Ausdruck, daß die eucharistisch geeinte Kirche zu einer lebendigen Opfergabe in Christus vollendet zu werden hofft. Ansonsten ist es Christus, der zugleich Priester und Opfergabe ist [...]« (HAUNERLAND, W., *Die Eucharistie und ihre Wirkungen*, nav. dj., 167).

¹¹⁴ Usp. MANNS, F, *L'origine judéo de la prière »Unde et memores« du Canon romain*, u: *Ephemerides Liturgicae* 101 (1987.) 68.

¹¹⁵ Usp. DUMAS, A., *Pour mieux comprendre*, nav. dj., 198.

¹¹⁶ »Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum laborum confitentium nominis eius« (*Heb* 13, 15).

¹¹⁷ »Il significato attribuito ad *hostia* o a *sacrificium* poggia interamente sul valore semantico di *placatio* o *redemptio* oppure *salus*... »In essa viene presentata a Dio un'offerta perché egli perdoni le colpe e sorregga la fragilità dell'uomo nella via del bene« Da notare è anche il passo in cui si spiegano i termini: »Il termine *placatio*, su cui poggia qui l'interpretazione di *hostia*, ha una origine dubbia. Si aggancia ad una doppia radice: *placeo* e *pax-pacare*, confuso a sua volta con *placare* [...] *Placatio* richiama una disarmonia, una rottura che la precede, nel superamento della quale attore principale è ancora Dio che, supplicato, accondiscende.« (MENEGHETTI, A., »*Oblatio spiritalis*«, nav. dj., 48. i bilješka 83)

Do sličnih rezultata dolazi se i s pomoću tekstova koji su nastali u drugim kontekstima.¹¹⁸

Kad se pokušava stvoriti antagonizam između žrtvenoga i hvalbenoga obilježja na temelju tipična žrtvenoga govora prožeta glagolima: *accipere*, *offerre* i *sanctificare*, možda se zaboravlja da je i pneumatološki proces eminentno žrtveni, a značenje izraza *hostia/hostiae* nadilazi materijalno shvaćene prinose, na poseban način kada je posrijedi *hostia laudis*,¹¹⁹ često u istome semantičkom polju s *hostia spiritalis*.¹²⁰ Ovaj zadnji izraz zahvaća i trijadu: *dona*, *munera*, *sacrificia* s povlaštenim mjestom za glagole *accipere* i *suscipere*.

3. Rasprava koja proširuje obzorje teologije euharistije

Iz pitanja je li primjerenije ime *pripremanje darovā* ili *pripremanje prinosa*; *donošenje*, *prinošenje* ili *prikazanje* izranjaju nova. U *Rimskome misalu* početak euharistijske službe nalazi se pod naslovom *praeparatio donorum*, te su u središtu darovi, a ne prinosi i nije riječ o prinošenju ili prikazivanju, nego o pripravljanju. No, sadržaj molitva pokazao je da se ne radi isključivo o darovima, nego da ima mjesta za slojevitost pristupa. Ipak, gdje je razlika?

Svi se žrtveni tipovi u svojoj funkciji mogu čitati kao komunikativni obredi, pri čemu veliku ulogu igra način prenošenja ili preobrazbe. Najrašireniji način

¹¹⁸ »*Hostiam puram* [...] Corpus est, et non corporalis, sed spirituale lumen, et ideo pura. Pura mundans, pura purificans; pura quia divina, purior luce corporea [...] *Hostiam immaculatam* [...] Est concepta sine humano opere, sola virtute divina, ideo immaculata.« (ODO, *Expositio in Canonem Missae*, PL 160,1064-1065); »Fiat rationabilis, ut offeramus rationabiliter [...] Vel fiat rationabilis hostia, id est pro rationabili et recta vel honesta causa. Si quis enim offerat, ut quae furto ablata sunt reinvenire seu hostem occidere, vel rapinam perpetrare, seu nummos aut gratiam acquirere valeat, rationabilis non dicitur offerenda causa, ideo nec acceptabilis est talis hostia.« (ODO, *Expositio in Canonem Missae*, PL 160,1060-1061). Usp. također: TERTULLIANUS, *De orat.* 28,3,4 (CCL 1,273,8-15 *Diercks*; *CSEL* 20,198,27 - 199,4; *PL* 1,1194 B); *Liber mozarabicus sacram.*, 627, post pridie, feria II paschae.

¹¹⁹ *Usp.* *Ve* 202; 285; 314; 368; 644; »offerimus hostias nomini tuo, domine, quantum de nostro merito trepid[i], tantum de sanctorum suffragiis confidentes. Praesta, quaesumus, ut nobis et ueniam conferant et salutem: per« (*Ve* 672); 718; 728; 760; »Debitum nostrae reddimus seruitutis suppliciter exorantes, ut suffragiis eius in nobis tua munera tuearis, pro cuius honoranda confessione hostiam tibi laudis offerimus: per« (*Ve* 767).

¹²⁰ »Propitius, domine, quaesumus, haec dona sanctifica, et hostiae spiritalis oblatione suscepta nosmet ipsos tibi perface munus aeternum« (*Ve* 201) *Usp.* također *Ve* 216. I još jedan nadopunjujući tekst: »Omnipotens sempiternus deus, qui tuis fidelibus contulisti, ut ille, quo inter natos mulierum nullus est maior, oreretur et unigeniti tui gloriosus praecursor exsisteret: providentiae tuae munus exsequere, [et] ut quae manifestavit testificatio nuntii, impleat praesentia nuntiati: per« (*Ve* 252).

jest darivanje i dar. U znanosti o religijama dar i žrtva/prinos veoma su bliski, a u teologiji kao da se žele držati razdvojenima.¹²¹

Što znači *praeparatio donorum*? Je li to pravljenje nečega što se kasnije rabi u prinosu ili je već to čin koji bi se mogao zvati *donatio*? Sam čin započinje tako da se donese kruh i vino (*a fidelibus praesentantur*) svećeniku (prezbiteru ili biskupu), ali predsjedatelj, onaj koji prima u slavljenju nije istinski primatelj, jer on ih prima da bi nastavio govornu gestu na kojoj sudjeluje i puk. Slijede dvije jednako strukturirane molitve i to prema modelu blagoslovne židovske molitve za stolom – *berakah*. U euharistijskome je slavlju to molitva koja povezuje prirodu i rad, prirodu i kulturu, a u židovstvu je to i uvod u blagovanje, tj. u posezanje za kruhom i vinom.

Praeparatio donorum jest vrsta obrednoga pripremanja stola. Zato se u rubrikama kaže: »altare seu mensa dominica praeparatur« Molitvom može započeti gozba. Činjenica blagoslovne molitve (gr. *eucharistia/eulogia*) jezgra je iz koje neki izvlače značenje cijele euharistije, jer bi ona bila razvijena molitva za stolom, obogaćena spomenčinskim elementima (*memoria passionis et resurrectionis*) – dakle spomenčinska gozba koja započinje rasprostiranjem stola i blagoslovom, a završava pričešćivanjem.

Sam spomen spasenjskih Božjih djela ne mora imati ništa zajedničko sa žrtvom, baš kao što je i vazmena gozba kućni spomen-obred na hramski žrtveni kult. Gleda li se rimski obred, vidljivo je da on odudara od sadržajnih obilježja *berakah-eucharistia* obreda. Liturgija ne moli samo za blagoslov kruha i vina, nego govori: »quem/quod tibi offerimus« što je hrvatski prijevod preveo riječju *prinosisimo*. To je izraz koji pripada starozavjetnomu kulturnom rječniku (usp. *Izl* 25, 30), a objašnjava ga *Lev* 2; 24, 5-9.

Jedan dio prinosa je paljenica. Predaje se ognju, ali ne tek da bi bio uništen, nego da bi bio preobražen u neku vrstu sublimirana užitka (tamjanski kâd). Drugi je dio sakralna hrana koju blaguju svećenici (Božji zastupnici). Te su prinosisnice bez ostatka za puk. To isto vrijedi i za redovit tip izraelskoga hramskoga žrtvovanja (*tamid*), u kojemu se žrtvuje janje kao *olah*, paljenica bez ostatka. Mesu se dodaje brašno pomiješano s uljem, a postoji i posebno piće. U Septuaginti se *olah* prevodi s *holokaustum* (usp. *Br* 28–29). U središtu je preobrazba materije koja postaje simbolom mosta između neba i zemlje, predstavljena u stupu od oblaka.¹²²

¹²¹ Ovdje se oslanjam i djelomice preuzimam studiju: STOCK, A., »Gabenbereitung. Zur Logik des Opfers«, u: *Liturgisches Jahrbuch* 53 (2003.) 33-51.

¹²² I misli je obred preuzeo nešto od obreda paljenica u kađenju darova kruha i vina (premda je *ad libitum*), ali poteškoća nastaje u trenutku kada nestaje sadržaj *berakah*-obreda, jer nije predviđeno nikakvo blagovanje.

Gozbeni prinosi su također poznati u Hramu, ali nije riječ o prinosima hrane, nego životinja i to ne kao *tamid* ili *holokaustum* nego kao djelomična žrtva (posebno su istaknuti *šelamim*), pri čemu se na oltaru prolijeva krv kao znak života koji pripada Bogu, a dijelove životinja blaguju svećenici i puk (usp. *Lv* 7, 14; *Izl* 24, 11; *Lev* 3, 11.16). Ta vrsta *pričesničkoga* slavlja imala je uvijek radosno obilježje i bila je dio svih slavljenja. I umjesto da se jednostavno zanemari i ne istražuje starozavjetna žrtva, dobro ju je istaknuti, kako bi bila vidljiva specifičnost katoličke euharistije.

U ‘prinošenju’ darova koje je nalik žrtvama vezanim uz hranu, postoji i molitvena odrednica liturgijskoga *offerimus*. Cilj je preobrazba, pretvorba (*ex quo nobis fiet panis vitae / potus spiritalis*). Zahvala za mogućnost postojanja preobrazava se u molitvu za *drukčijost* hrane i pića (poznato pod imenom *transupstancijacija*). Ta je molba upućena Stvoritelju (*Deo universi*). Glagol *postati* najsnažnije odjekuje u izvješćima o Stvaranju. No, ovdje žrtva nije poput holokausta isključivo vezana uz Boga, nego je namijenjena i ljudskome sudioništvu, gozbi. To se pak ne događa samim sudjelovanjem, nego ‘pretvorbom’ i to ‘bez ostatka’. Primatelj dara postaje njegovim davateljem, a davatelj primateljem u prolasku kroz preobrazbu (pretvorbu) koja je vezana uz cijelu euharistijsku molitvu. Zbog toga je važan baš obredni dio kojemu je teško naći najprikladnije ime, jer se u odabiru lako zanemari neka važna sastavnica. No, početak je svakako primjereno vezan uz darove. Na teološkoj je razini važno paziti da *dar* ne bude razmatran bez povezanosti s ostalim izrazima. Na temelju trodjelnosti stupnjeva može se tražiti i razlog odabira imena *praeparatio donorum*, ali i puno zahtjevnije odluke da se molitve zovu *super oblata*, a ne *super munera*.¹²³ Ime molitve *super oblate* primjerenije je od *super dona* i *super munera*, budući da *dona* mogu biti pripremana. Za *munera* to ne bi bio primjeren izraz, jer su *munera dona* zahvaćana darom Božjega Duha za služenje (na čemu je građena i *communio = cum + munere*), a u tome se smislu nalazi i u liturgiji.

Poteškoća leži u tome što je taj izraz teško prevediv na hrvatski. Iako ga se najčešće prevodi kao *dar*, on odražava doduše dar, ali u služenju – i to obvezi (i gotovo dužnosti) služenja. To su parametri i za jezičare koji bi se trebali upustiti

¹²³ Da bi se bolje razumjeli *duhovni darovi* koji odgovaraju trećoj razini u našoj shemi, a još uvijek vezani uz *oblata*, HOLETON osjeća potrebu za zahvaćanjem pedesetničkoga konteksta i na kraju kaže: »The use of *oblata* in the *super oblata* has a meaning that differs from *munus* in that its nuance is that of offering more than liturgical action. As such, it lends itself more readily to being associated with the gifts than does *munus* – perhaps thus *super oblata* rather than *super munera*. It also shares in the language used of the cross, and thus in Leo’s use of language has the property of evoking images of the cross, the eucharist and the Christian life« (HOLETON, D. R., *The Sacramental Language of S. Leo the Great. The Study of the Words »munus« and »oblata«, u: Ephemerides Liturgicae* 92 [1978.] 161).

u stvaranje neologizama, ali još jedanput napominjem da je prijevod *služenje* (iz *obveze prepoznata dara*) bliži smislu nego *dar/ovi*.

Zašto *oblata*? Pridjev i imenica istoga podrijetla (vezani uz glagol *offerre*) česti su u izrazima koji obuhvaćaju međuzavisnost s: *munera, dona, sacrificia, hostiae*. Baš je u tome vrijednost sadašnjega imena molitava, jer ono obvezuje na neprihvatanje reducirana pristupa i shvaćanja koje bi rodilo sužen prijevod kao tumačenje prinosa i prinošenja samo na obredno-žrtveni ili samo na duhovno-izvanžrtveni način (u smislu općenite zahvale). *Oblata* su neka vrsta krovno-g pojma nudeći raznolikost, postajući razlogom čuvanja cjelovitosti i sprječavanja jednoznačnoga poimanja euharistije. I hrvatski prijevod *prinos/i* je dobar, mada treba biti oprezan da se ispod sintagme koja podrazumijeva – dakle ne spomenutu izriječkom – imenicu ne bi krilo prinošenje (*oblatio*). Prijevod *žrtva* načelno ne bi trebao biti sporan, ali bi se moglo razmišljati i o tome da prijevod bude bliži etimologiji (*sacrum facere* – *činiti svetim, posvećivati, svetiti*), a da se *hostia* prevede u smislu žrtvovana objekta, opet nešto bliže etimologiji (*hostire* – udarati, klati, ovdje u smislu: žrtvovati tako da se sviđi Bogu). *Hostia* je poglavito vezana uz životinje i takav je pristup kršćanstvu stran, te se *hostiae* moraju shvatiti kao reinterpretacija žrtava klanica.

Pritom treba paziti i na pojam *victima*. U red riječi koje su bliske sa žrtvovanjem žrtve pripadaju: *sacrificium, hostia, victima*. Glede izraza *victima Rimski misal*, a i kršćanska liturgija općenito pokazuje ponajprije suzdržanost i jednoznačnost. Njegovo je značenje vezano isključivo uz Krista. I u Misalu se u dva jedina teksta nalazi u tome značenju.¹²⁴ *Sacrificium* je širi i prihvatljiviji pojam od *hostia* koja je snažnije obredno definirana.

Različiti stupnjevi prinošenja, koji djeluju kao istoznačnice, dopuštaju da budu čitani na trinitaran način: u odnosu prema Stvaranju (*dona*, u odnosu prema Ocu); prema Otkupljenju (*munera*, u odnosu prema Sinu); prema posvećenju (*sacrificia*, u odnosu prema Duhu Svetome). Ovakve postavke – premda ih se ne smije apsolutizirati – postaju ključnima za predloženu shematizaciju.¹²⁵

¹²⁴ Usp. C 2123 i Z 3335. Jedanput je to u ulaznoj antifoni, a drugi put u *oratio devotionis*. Dakle, ni velika ni mala euhologija ne rabi taj izraz.

¹²⁵ Komplementaran je doprinos koji daje Człapa: »La ‘super oblata’ è la preghiera che chiude il rito della preparazione dei doni e introduce al Canone. Questo momento funzionale delle ‘super oblata’ viene sottolineato specialmente da due elementi strutturali: petizione introduttiva e l’ ‘adiuncta’. L’analisi di questi due elementi ha rivelato alcuni termini caratteristici per le ‘super oblata’: ‘respicere’ e ‘suscipere’. Questi verbi hanno un senso liturgico-tecnico ed esprimono la domanda rivolta a Dio di guardare con benevolenza i doni dei fedeli e di accettarli. Fra le varie petizioni che troviamo nelle ‘super oblata’ due sono caratteristiche: la domanda della ‘santificazione’ e della ‘benedizione’ dei doni. Il significato di questi termini ci spiega il problema perché le ‘super oblata’ si allacciano più al Canone che alla Preparazione dei doni.« (CZŁAPA, S., *Struttura e contenuto teologico delle »Super oblata«, Excerpta Diss., Romae 1974., 93).*

4. Zaključak

Iz ovoga istraživanja ponajprije proizlazi da liturgijska teologija ne dopušta preveliku parcijalnost niti raščlambe euharistije do mjere da više ne bi bila vidljiva cjelovita obredna složenost, a svaki pokušaj osamostaljivanja pojedine tematike (u ovome slučaju euharistijskoga prinošenja) vodi u možda zanimljivu ali neprimjerenu izolaciju – pod izgovorom da se traži ‘bitno’ – dok uzajamna prožetost otvara nova područja kao obogaćenje, ali i kao proširivanje polja uvida, što otežava jasne rezove i krute zaključke bez iznimaka.

Euharistijsko slavlje, zbog svoje obredne slojevitosti, ovisne o raznim kulturama, uspjelo je sačuvati ustrojbenu i sadržajnu cjelovitost, a pojedini naglasci unutar teologije i crkvenosti dio su pojedinoga vremena življenja euharistije, pri čemu bilo koja isključivost ne otkriva znanstvenu korektnost. Dilema o euharistiji: je li ona poglavito žrtva ili zahvaljivanje ne smije biti razriješena na način koji ne bi poštovao terminologiju u njezinoj složenosti, sa svim opterećenjima podrijetla i značenja pojedinih izraza.

U uporabi latinskih izraza uspjeli smo otkriti neke konstante koje dopuštaju lakši uvid u nijanse u prilično širokome spektru tekstova molitava *super oblata*. Početne teološko-liturgijske dvojbe o tome koja je istinska vrijednost onoga euharistijskog dijela koji je kroz povijest nosio više imena, a danas se zove *praeparatio donorum* (pripremanje darova) dobile su odgovore raščlambom pojmovlja i djelomičnom interpretacijom sadržaja u molitvama *super oblata*. Hrvatski prijevodi ne odražavaju suptilnost teološko-liturgijskoga sadržaja, previše olako izjednačavajući izraze i svodeći ih na jednu riječ u prijevodima. Kao jedan od najočitijih primjera neprihvatljivosti prijevoda nameće se prijevod poznate sintagme iz Prve euharistijske molitve (*Rimskoga kanona*): »uti accepta habeas et benedicas + haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia illibata« kao: »primi i blagoslovi + ove darove koje dajemo za svetu žrtvu«. Latinski tekst to što se nalazi u prijevodu ne kaže. Razlog ovomu i drugim lošim prijevodima zacijelo leži u nevidanju da *dona – munera – sacrificia – hostia/ae* nisu istoznačnice. U pobližoj analizi (iz koje je isključen samo izraz *victima*) jasno je vidljiva višeslojnost, premda rijetko dopušta međusobna razgraničavanja, a ta višeslojnost ovih pojmova trpi vezanost uz glagol *offerre* njemu pripadne pridjeve (*oblatus, -a, -um*) i imenicu (*oblatio*) ne dokidajući pritom stupnjevitost i nutarnju sadržajnu razliku izraza. Sačuvana slojevitost omogućuje tipično kršćansku teologiju i teologiziranje o obrednome žrtvovanju u kontekstu spomenčinske gozbe.

Prijevodi latinskih tekstova, a onda i liturgijska tumačenja, kao i cjelokupna praksa slavljenja pokazuju da je oslabilo naglašivanje žrtvenoga karaktera euharistije. Nakon Drugoga vatikanskog sabora u prvi je plan došlo (možda i pod utjecajem ekumenskih nastojanja) poimanje euharistije kao gozbe i spomen-čina. Koliko u tim pristupima ima utjecaja društveno ozračje nesklono semantičkomu polju žrtvovanja i žrtva ovdje nismo istraživali. Vidljivo je da se i unutar teologije jedni oslanjaju na

dekrete Tridentskoga sabora, što povlači za sobom i pitanje o mjestu svećeničke službe u Crkvi, dok drugi otupljuju oštricu izriječka koji snažno podupiru žrtveni karakter i nastoje svećeničku službu vidjeti u kontekstu vođenja zajednice, a ne bogoslužnoga prinošenja. Ta pozadinska slika različitih pristupa puno je bogatija od onoga što može analiza jednoga malog dijela euharistije kao što je *pripremanje darova*. Svjestan toga, ipak upozoravam da taj mali obredni odsječak u sebi krije bogatstvo koje nije dostatno vrjednovano. Čini mi se da je pokazano koliko ima mogućnosti teologiziranja i koliko je potencijala skriveno u promišljenim izborima redaktorā molitava, liturgičarā i voditeljā zajednica u prošlosti i sadašnjosti.

U obrednome odnosu prema toj euharistijskoj sastavnici može se postupiti na dva načina: 1. 'Očistiti' euhološke tekstove od žrtvenoga obilježja i jasno istaknuti samo spomenčinsku gozbu. I za takav pristup postoje stanovita opravdanja i primjeri iz ranijih vremena, a tu bi se predaja oslonila na židovsku pashalnu gozbu kao specifično kršćanski oblik možda i u komunikaciji s građanskom kulturom memorijalnih svečanosti. 2. Zamislivo je također da se ovdje spomenutim jezičnim i obrednim elementima, vezanim uz žrtvovanje, ne pristupa minimaliziranjem nego pojačavanjem. To bi išlo u prilog govoru o »žrtvi Novoga saveza«. Možda bi ipak bilo prihvatljivije pomiriti jednom prinesenu Kristovu žrtvu križa kao neponovljiv spasenjski događaj i obredno ponavljanje (kao ponovno posadašnje) koje ne bi trebalo odstupiti od Isusove kritike hramskoga kulta. Drugim riječima, tražila bi se kršćanska posebnost ne bježeći u pretjeranu spiritualizaciju žrtve koja ionako obredno postoji kao žrtva, kao razmjena, kao pretvorba. Prevrjednovanje teologije žrtve pridonijelo bi i unutar društvenoj raspravi i otvaranju prostora kulture u kojoj kršćanstvo može biti protuteža mnoštvu idolopoklonštava, razvijenih vjerujem i zbog udaljavanja od višeslojnosti koja je prisutna u euharistiji. Prevladavanje starih anatema obvezuje na iščitavanje prisutnih sadržaja u molitvama koji su nažalost nerijetko i namjerno prešućivani. Složenost obrednoga segmenta pod imenom *praeparatio donorum* ne treba plašiti ni zbunjivati, nego poticati na teologiziranje (ipak) aktualnih tema u sadašnjosti.

Summary

PRAEPARATIO DONORUM AND THE SUPER OBLATA PRAYERS

A variety of terminology for the framework of a discussion on the Eucharistic sacrifice and offering

Theological discussions on the sacrificial value of the Eucharist (is the Eucharist a sacrifice or a thanksgiving) have weakened, but the theme has not stopped being a stumbling stone in theology and liturgy. These discussions have on the one hand, been burdened by many centuries of tension while, on the other hand, they have become a respite

due to advances in biblical, dogmatic, patristic, ecumenical and cultural-anthropological research. Neither have liturgical aspects in the past century been neglected. However, there still exists a series of unanswered questions which cannot be answered, and threaten to confusion within ecclesiastical life to create divisions caused by certain theological understandings, literally implied or found to be in the background of present attitudes.

The Eucharistic celebration, due to its ritual stratum and dependent on various cultures has succeeded in retaining systematic and content entirety. The individual emphases within theology and sense of ecclesiology belong to a particular epoch of Eucharistic life, noting that any form of exclusion does not contribute to a valid scientific approach. The dilemma surrounding the Eucharist: is it chiefly a sacrifice or a thanks-giving; should not be solved without valuing the terminology in its complexity, including the encumbrance of the origin and meaning of the individual expressions. In the usage of Latin expressions, the author reveals important constants, which allow for an easier insight into the nuances of quite a wide textual spectrum of super oblate prayers. Translations of these expressions do not reflect the suppliant theological-liturgical content, excessively and easily equalizing and reducing them to a word in the translations. The underlying reason is the unforeseen, that dona – munera – sacrificial – hostia/ae do not have the same meaning. It is also evident that their various meanings are heavily reliant on the verb offerre and the closely related adjective (oblatus, -a, -um) and its respective noun (oblation), while not ending the gradation and internal componential difference of the expressions. A preserved gradation allows for a typical Christian theology and theologizing of the ritual sacrifice in the context of the memorial feast.

Using an analysis of the present texts from the Roman Missal, and aided by a wider euhological context, the author demonstrates the variance of meaning and method by which the sacrificial dimension is expressed in liturgical prayers. Separated concepts do not receive completely the same-meaning. However a clearer physiognomy in the terminological medley, has a great meaning not only for translation, but also for the construction of a theological subtleness opening an approach to other questions. Towards the end of the article, the author expands his discussion and suggests that it would be more acceptable to reconcile the once-only offered Christ's sacrifice on the Cross as a unrepeatable salvific event and ritual recurrence (as a repeated contemporariness) that does not need to depart from Jesus' critique of the Temple cult. In other words, finding a Christian particularity and not fleeing into an exaggerated spiritualization of the sacrifice which already ritually exists as a sacrifice, an exchange, and a transubstantiation. Over-rating the theology of the sacrifice would contribute to an inner-societal discussion and opening of the space of culture in which Christianity can be a counter-weight to the numerous idolatries, and a distancing from the multiple-stratum present in the Eucharist. Overcoming the old anathemas requires the reading of the present contents in the prayers which are unfortunately seldom and intentionally silenced. The complexity of the ritual segment under the name of praeparatio donorum does not need to confuse but to encourage theologizing (nonetheless) of the actual themes in the present.

Key words: Eucharist, sacrifice, offering, praeparatio donorum (preparation of the gifts), prayers super oblata (over the offerings), liturgical terminology, translation, donum, munus, sacrificium, hostia, oblatio; liturgical theology.